

Vybrané projevy kyberšikany mezi žáky druhého stupně základní školy

Petr Groschaft

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petr Groschaft**
Osobní číslo: **H11486**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vybrané projevy kyberšikany mezi žáky druhého stupně základní školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek v oblasti šikany, kyberšikany, vývojových mezníků žáků staršího školního věku a sociálně pedagogické intervence.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOLÁŘ, Michal. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-123-1.

CHRÁSKA Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Řičan, Pavel a Pavlína JANOŠOVÁ. Jak na šikanu. Praha: Grada, 2010. ISBN. 978-80-247-2991-6.

KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.

FISHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. Sociální patologie: Závažné patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

6. ledna 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 6. ledna 2016

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 5.4.2016

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce analyzuje problematiku kyberšikany na základních školách v České republice, která spolu s tradiční šikanou představuje aktuální nebezpečí pro zdravý vývoj společnosti, zejména u dětí a dospívající mládeže. Aktuálnost tématu tkví v tom, že je nejvyšší čas se tímto v zásadě patologickým jevem vážně zabývat, neboť z uskutečněných výzkumů a názorů erudovaných odborníků v této oblasti zcela zřetelně vyplývá, že v České republice prakticky neexistuje škola, či obdobné zařízení, kde se soustřeďuje mládež, kde by se fenomén šikany a kyberšikany v určité formě nevyskytoval.

V první teoretické části práce jsou charakterizovány základní pojmy týkající se problematiky šikanování uskutečňujících se na rychlém tempem rozvíjených sociálních sítích. Východiskem bude shrnutí názorů a stanovisek čerpané z odborné literatury na šikanu v kyberprostoru mezi žáky základních škol, včetně zkoumání souvislostí vlivu médií a životního stylu nezletilých dětí.

Cílem praktické části bude především zjistit znalosti žáků 2. stupně základní školy o kyberšikaně, v jaké míře se s tímto fenoménem setkali a zda existuje rozdíl úrovně rozsahu šikany v kyberprostoru mezi žáky nižších a vyšších tříd a zejména pak mezi žáky velkého a malého města. Toto bude provedeno formou dotazníkového šetření na dvou vytipovaných základních školách nacházejících se na teritoriu velkého města a malého příhraničního města.

V závěrečné části bude provedeno shrnutí výsledků dotazníkového šetření, analýza výstupů průzkumu a komparace odpovědí žáků 2. stupně základních škol dislokovaných v Praze a v Bojkovicích.

Klíčová slova: šikana, kyberšikana, šikana v kyberprostoru, oběť, agresor, sociální síť, protiprávní jednání, trestný čin, přestupek, prevence

ABSTRACT

The thesis analyses the issue of cyberbullying in primary schools in the Czech Republic, which, together with traditional bullying, represents a threat to the healthy development of society, particularly among children and adolescents. It is important that this matter is addressed urgently, as expert opinion and the relevant underlying research indicates that practically no School, or other establishment in the Czech Republic where young people are concentrated together, is free from this cyberbullying problem.

The first, theoretical, section of this paper describes the basic concepts of the rapid emergence of cyberbullying within social network.

There will be a summary of the views and opinions drawn from documented evidence on cyberbullying among primary school pupils, including an examination of the influence of the media and the lifestyle of the children.

The practical section will be to identify the awareness of 2nd grade elementary schools about cyberbullying, the extent to which it is encountered and whether there is a difference of the level of bullying in cyberspace between pupils of lower and upper classes, and especially the difference among pupils of large and small towns and cities. This will be done through a survey questionnaire at two selected elementary schools located in or near both a big city and small border town.

The final part will be a summary of the survey results with an analysis and comparison of the answers provided by the research students from a 2nd primary school in Prague compared to one in Bojkovice.

Keywords:

Bullying, cyberbullying, bullying in cyberspace, victim, aggressor, social networks, infringement, offense, offence, prevention

Chtěl bych touto cestou poděkovat PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, připomínky a rady při zpracování této bakalářské práce. Současně bych chtěl poděkovat mé rodině za toleranci, podporu a pochopení, které uplatňovala vůči mně v průběhu celého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářská práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

ÚVOD	14
I TEORETICKÁ ČÁST	16
1 TRADIČNÍ ŠIKANA VERSUS KYBERŠIKANA	17
1.1 ŠIKANA JAKO JEDEN Z MNOHA PATOLOGICKÝCH JEVŮ.....	17
1.2 KOMPARACE TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY.....	18
2 POJEM A DEFINICE KYBERŠIKANY	22
2.1 FORMY A JEDNOTLIVÉ PROJEVY KYBERŠIKANY.....	26
2.1.1 Vyloučení a ostrakizace.....	28
2.1.2 Flaming.....	29
2.1.3 Kyberharašení a kyberstalking.....	29
2.1.4 Pomlouvání.....	29
2.1.5 Happy slapping.....	29
2.2 PROSTŘEDKY INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ.....	30
2.2.1 Informační a komunikační technologie.....	30
2.2.2 Internet.....	31
2.2.3 Mobilní telefony.....	32
2.3 ZÁKLADNÍ TYPY A SPECIFIKA ŠIKANY A KYBERŠIKANY.....	32
2.3.1 Typy kyberšikany.....	32
2.3.2 Specifické rysy šikany a kyberšikany.....	32
2.4 CHARAKTERISTIKA PROTAGONISTŮ KYBERŠIKANY.....	33
2.4.1 Oběť– důsledky a následky kyberšikany.....	34
2.4.2 Typy agresorů z řad pubescentů.....	36
2.4.3 Publikum, svědci a přihlížející kyberšikany.....	36
3 PREVENCE KYBERŠIKANY	38
3.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ CÍLOVÝCH SKUPIN.....	38
3.2 MOŽNOSTI PREVENCE EDUKACE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH.....	40
3.2.1 Edukace dětí.....	40
3.2.2 Edukace učitelů.....	41
3.2.3 Edukce rodičů.....	42
3.2.4 Edukace budoucích učitelů.....	42
3.2.5 Kazuistika.....	42
3.2.6 Právní rámec a normy související s kyberšikanou.....	43
3.3 KOGNITIVNÍ ASPEKTY METODOLOGIE VÝZKUMU.....	46
3.4 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ.....	47
II PRAKTICKÁ ČÁST	48
4 VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ	49
4.1 VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ.....	49
4.1.1 Úvod do problematiky a cíl výzkumu.....	51
4.1.2 Hlavní výzkumný cíl.....	52
4.1.3 Výzkumné cíle.....	53
4.1.4 Hypotézy.....	53

4.1.5	Výsledky a analýza výzkumu.....	54
4.1.6	Interpretace výsledků.....	72
5	ZÁVĚR.....	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INTERNETOVÉ ZDROJE.....	77
	LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY.....	80
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	82
	SEZNAM GRAFŮ.....	83
	SEZNAM PŘÍLOH.....	84

“Škola sama má být místo příjemné, vábící uvnitř i vně oči. Uvnitř budiž světlý, čistý pokoj, ozdobený všude obrazy, ať už jsou to obrazy znamenitých mužů, ať zeměpisné mapy, ať památky historických událostí nebo nějaké emblémy. Venku pak budiž u školy nejen volné místo k procházkám a společným hrám (poněvadž to se nesmí mládeži odpírat), nýbrž i nějaká zahrada, do níž by byli časem pouštěni a naváděni těšit se pohledem na stromy, kvítí a byliny. Když se věc takto zařídí, je pravděpodobné, že děti budou chodit do škol s nemenší chutí, než chodí na jarmark, kde doufají uvidět a uslyšet vždy něco nového.”

Úryvek z knihy Velká didaktika Jana Amose Komenského

ÚVOD

Jak vyplývá z dostupných publikací renomovaných autorů, šikana a její novodobá forma kyberšikana je všudypřítomný jev na všech školách v České republice (dále jen ČR). Jde o vážný celospolečenský problém, neboť má v mnoha případech neblahé a nezvratné dopady zejména na školní mládež, které si v mnoha případech ponесou až do dospělosti. Učitelé nejsou v průběhu svého studia na zvládnání takovýchto krizových situací fundovaně připravováni, a tak tento tabuizovaný problém nemají snahu rozkrývat, případně adekvátně řešit. Téma bakalářské práce jsem si zvolil především ze dvou hlavních důvodů. Z dostupných zdrojů a posléze studiem odborné literatury jsme nabyli přesvědčení, že tématem kyberšikany obecně a mezi dětmi a dospívajícími zvláště se zabývá do hloubky jen velmi málo odborníků. Za jednoho z nejvýznamnějších lze považovat českého psychoterapeuta a etopeda Koláře (2011), který publikuje a dlouhodobě se zabývá problematikou šikany, a který vytvořil původní speciální teorii, vnitřní diagnostiku a diferencovanou léčbu tohoto destruktivního fenoménu. Rovněž velmi úzce a spolupracuje s MŠMT ČR na koncepci prevence školního šikanování. A právě etopedie, která je součástí sociální pedagogiky se zabývá výchovou, převýchovou, vzděláváním a zkoumáním dětí a mládeže sociálně narušené nebo-li obtížně vychovatelné (Průcha 2003). Šikana a její novodobá odnož kyberšikana se vymyká ze společenských norem chování a těžko je lze zvládnout běžnými pedagogickými prostředky. Jde o obtížné vychovatelnosti, která má příčinu sociální, výchovnou ale může jít i o určitou vrozenou dispozici specifické poruchy chování. V oblasti prevence, vzdělávání, výzkumu a osvěty spojené s rizikovým chováním na internetu a souvisejícími fenomény lze uvést jeden z významných projektů E-Bezpečí, který od r. 2009 funguje jako jeden z klíčových projektů Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (dále jen PF UP), za podpory Ministerstva vnitra ČR (dále jen MV), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT), Fondu rozvoje vysokých škol Olomouckého kraje a dalších donátorů. Jak bude v další části práce blíže uvedeno, projekt E-Bezpečí se specializuje především na internetové fenomény jako je kyberšikana, kybergrooming, kybersalking, rizika sociálních sítí, zneužití osobních údajů v prostředí elektronických médií apod., které ohrožují všechny uživatele internetu, zvláště pak děti. Vzhledem k tomu, že jde o velmi propracovaný projekt v dané oblasti, obsahem blízký našemu tématu, budeme vycházet při sestavování dotazníku právě z tohoto výzkumného šetření. Problém lze

spatřovat také v úrovni odborné a kvalifikované znalosti pedagogů a ostatních pracovníků školy této problematiky a zejména umění tyto jevy v zárodcích odhalit a eliminovat, ale také rozlišit, co již je a co není kyberšikana, neboť hranice mezi těmito projevy je diskutabilní a mnohdy velmi nejasná. Druhý důvod výběru tématu práce vychází ze studijního oboru, který jsem si vybral pro zvýšení kvalifikace, specializace a odborného rozhledu s cílem, věnovat se v budoucnu v rámci své profese této specifické problematice. Tato práce je rozdělena do dvou částí. První, coby teoretická část, se zabývá pojmy jako je šikana a kyberšikana a jejich rozdílné pojetí, informačními prostředky, kterými se šikana v tomto prostoru uskutečňuje, charakteristikou jednotlivých protagonistů participujících na rizikových faktorech, jakož i základními preventivními opatřeními.

Ve druhé empirické části je kvantitativně vedený výzkum kyberšikany na dvou základních školách, a to ve dvou zcela odlišně, v rámci ČR, teritoriálně umístěných. V prvním případě byla vybrána základní škola v Praze a v druhém případě základní škola na zcela odlišném geografickém prostoru zasazeného do jiného kulturního prostředí, v malém moravském městě Bojkovice nacházející se v blízkosti státních hranic se Slovenskou republikou. Cílem teoretické části práce je vypracování uceleného textu, který čtenáři osvětlí problematiku kyberšikany v rovině teoretické i praktické. Cílem výzkumu bude, zjistit povědomí a výskyt kyberšikany mezi žáky ZŠ v Praze a ZŠ v Bojkovicích a mezi žáky 6. tříd a žáky 9. tříd v závislosti na velikosti obce a potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. Cílem také bude zjistit, v jaké atmosféře žáci absolvují výuku, jaké pořady sledují v televizi, kolik času tráví na internetu a zda jsou ochotni zveřejňovat na tomto médii osobní údaje, zda byli svědky, agresory, či obětí šikany a kyberšikany a jak na to reagovali. K dosažení vytyčených cílů budou v práci použity metoda dotazníkového šetření, metody statistické, metody analýzy a syntézy dat, metody matematické, grafické a obrazové. Obsah vytyčených cílů bude shrnut v závěru práce, kde nebudou chybět ani navrhovaná opatření pro zlepšení v oblasti vzdělávání učitelů a ostatních pedagogických pracovníků ale i rodičů apod. Práci bude možné využít coby příručku pro studenty, pedagogické pracovníky a rodiče dětí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TRADIČNÍ ŠIKANA VERSUS KYBERŠIKANA

Tradiční šikana a kyberšikana mají společné to, že v obou jde o vztahy mezi lidmi, obě formy jsou nežádoucí, perzistentní a zraňující. Proto komparace kyberšikany s tradiční šikanou je logická a jejich vzájemná souvislost se stala předmětem řady výzkumných studií. (Vašutová a kol, 2010, s. 16).

1.1 ŠIKANA JAKO JEDEN Z MNOHA PATOLOGICKÝCH JEVŮ

Na úvod je třeba ozřejmit, do jaké kategorie lze šikanu a její novodobý projev šikanování v kyberprostoru zařadit. Jde o jeden ze sociálně patologických jevů, zejména pokud se jedná o kyberšikanu, který se stále dynamicky vyvíjí a u kterého způsoby dosud uplatňované při jeho řešení obvykle nelze hodnotit jako účinné. Sociálně patologické jevy úzce souvisí se stavem společnosti.

Mezi nejvíce rozšířené sociálně patologické jevy lze zařadit drogové závislosti včetně zneužívání alkoholu, používání násilí vůči osobám, různé druhy a formy šikanování a nově i zneužívání internetu a sociálních sítí. Tato nová forma sociálně patologického jevu označovaná jako kyberšikana má tedy časovou souvislost, neboť vzniká až na základě používání elektronické komunikace a mobilních telefonů. Děje-li se šikanování mezi dětmi a mládeží, jde tedy o jakékoliv chování, které má za cíl ublížit, nebo zastrašit spolužáka. Autor Šmahaj (2014, s. 44) uvádí, že v zahraniční literatuře se setkáváme s označením počítačová šikana (*komputer bullying*), kybernetická šikana (*cybernetic bullying*), virtuální šikana (*virtual bullying*). Jedná se o cílené, opakované fyzické a psychické útoky na jednotlivce, či skupiny žáků, kteří nejsou schopni se bránit. Jak bude dále uvedeno, šikana se projevuje i v nepřímé podobě, jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka ve třídě, která se může následně realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, která tak dostala nový přílehlavý název kyberšikana. Šikana v kyberprostoru je prakticky určitá forma psychického útoku, prostřednictvím zneužití ICT (informačních a komunikačních technologií), a to především formou internetu a mobilního telefonu s cílem jiného záměrně ohrozit nebo mu ublížit.

Na druhé straně, jak bude rovněž blíže vyspecifikováno, je třeba již na tomto místě uvést, že ne všechny projevy nevhodného chování lze podřadit pod tuto formu patologického jevu. Nelze například považovat za šikanování jednotlivá škádlení

a agresí mezi dvěma žáky, kteří se vzájemně fyzicky napadnou v podobě pošťuchování a slovních výpadů. Rovněž tak v případě kyberšikany nepůjde o tento jev, jestliže se objeví na internetu oprávněná kritika bez zlého úmyslu, hrubých urážek a ponižování. Je však pravdou, že i původ kyberšikany může vycházet ze škádlení, které překročí určité hranice „běžného chování“ a stane se tak cílenou agresí.

Ačkoli metodické doporučení MŠMT (2010) v příloze zaměřené na kyberšikanu vnímá kyberšikanu jako chování úmyslné, v praxi nalezneme celou řadu kyberšikany, která je neúmyslná a útočnický vnímána právě jako škádlení. Kyberšikana může být tedy způsobena i neúmyslně, neboť co jedna strana vnímá jako škádlení, může oběť vnímat jako vážnou formu šikany a kyberšikany.

Rozdílné vnímání žertu lze demonstrovat na příkladu uveřejněném na internetových stránkách, který měl fatální následky, kdy moderátorka australské rozhlasové stanice 2DAY FFM volala do londýnské nemocnice a vydávala se za královnu, aby zjistila stav těhotné vévodkyně z Cambridge Kate. Sestra Jacintha Saldanhová, která spojovala falešnou královnu s těhotnou Kate, však spáchala právě z důvodů zveřejnění tohoto zfalšovaného telefonátu sebevraždu. Je zřejmé, že hranice žertu vnímala každá ze zúčastněných stran různě.

(<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/287484-zdravotni-sestra-se-obesilanechala-dopis-na-rozloucenou.html>)

Úzus a následně "norma" chování pubescentů a adolescentů se v rámci jednotlivých generací výrazně mění. Tyto změny se odrážejí například ve slovní zásobě, kterou děti ve své každodenní komunikaci používají, přičemž důležité je také zohlednit, ze kterého regionu České republiky (dále jen ČR) dítě pochází. Význam používaných vulgarismů je totiž v různých lokalitách odlišný, často i opačný.

Proto nelze činit kategorické závěry nevhodného chování, neboť jak uvádí Fieldová (2009, s. 26), slovo, které je v jedné škole (či zemi) považováno za neutrální, může být v jiné velmi hanlivé.

1.2 KOMPARACE TRADIČNÍ ŠIKANY A KYBERŠIKANY

Šikanování má ve svých projevech velmi různorodou podobu. Její základní formy lze podle typu agrese rozdělit na šikanu verbální, ta se dále dělí na šikanu přímou

a nepřímou, jejíž součástí je i kyberšikana, děje-li pomocí komunikačních a informačních technologií, dále je to fyzická šikana a v neposlední řadě šikana smíšená, která je kombinací psychického a fyzického napadání včetně manipulativních příkazů apod. Základním atributem je přitom skrytost šikany a její odhalování je velmi složitý proces, zejména je-li již v pokročilém stádiu, neboť z různých pohnutek tomu brání všichni aktéři šikany, včetně oběti. Proto je dáván velký apel na podchycení signálů o počátcích šikanování, kde hraje důležitou roli zkušenost a umění rozpoznat náznaky ve změně chování mezi spolužáky.

V případě šikany jde buď o přímé ubližování (násilí, slovní napadání, urážky, výhrůžky apod.) nebo nepřímé ubližování někomu (sociální izolace spolužáka), kdo není schopen se z jakýchkoliv příčin bránit. V případě brutálního chování může jít o jednorázový akt, hrozí-li opakování tohoto jednání, při „běžném“ šikanování se vyžaduje opakované jednání.

Podle Fieldové (2009, s. 24) *znamená šikana psychické, citové, společenské nebo fyzické zneužívání, kde klíčovým rysem je vlastní vnímání situace: oběť se v tu chvíli cítí bezmocná, přičemž kritickou otázkou je rozsah škody, která byla oběti šikany způsobena. Agresor může a nemusí mít v úmyslu ublížit. Stupnice šikany a její vývoj je od neškodného škádlení přes závažné a hrubé napadání až po kriminální trestnou činnost končící i fatálními následky.*

Na druhé straně Černá a kol. (2013, s. 19) uvádí, že *v některých studiích je kladem podmínka pro klasifikování určitého agresivního projevu jako šikany, kritérium záměrnosti agresora. Dále uvádí, že někteří ve svých studiích prosazují přístup, kdy za šikanu můžeme označit pouze takové chování, které se děje opakovaně. Stejně jak v naplnění podmínky záměrnosti, tak i v případě opakovatelnosti, je možné u autorky Fieldové spatřovat určitý rozdíl v názoru na věc.*

Jde tedy o tato základní kritéria:

- musí jít o úmyslné agresivní jednání
- toto jednání je opakované
- mezi obětí a agresorem existuje mocenská nerovnováha obvykle v podobě fyzicky zdatnějšího nebo staršího agresora
- k jednání dochází v prostředí, které není snadno opustit (škola, třída apod.).

Šikanu by bylo možné ještě dále členit na různé stádia, kterých je podle Koláře (1997, s. 31) celkem pět a to první coby zrod ostrakismu, tedy mírné převážně psychické formy násilí, druhé v podobě fyzické agrese a přitvrzování manipulace, tedy v podstatě ostrakismus přerůstající v subtilní fyzickou agresi, následuje třetí klíčový moment v podobě vytvoření jádra ze skupinky agresorů, kteří již ne náhodně, nýbrž systematicky šikaují nejvhodnější oběti, čtvrté v podobě přijímání norem agresorů většinou žáků, kdy i ti umírnění a ukáznění se začnou chovat krutě a konečně pátý nazvaný totalita neboli dokonalá šikana, do kterého, bez radikální pomoci, tento zhoubný proces nezadržitelně ústí ve vykořisťování, kdy agresori ztrácejí poslední zbytky zábran, smysl pro realitu. Paradoxně může jít o premianta třídy s výborným prospěchem a kultivovaným chováním k pedagogům a skryté signály volání o „pomoc“ ze strany nesympatického a výukově slabého žáka jsou přehlíženy ev. vykládány v jeho neprospěch.

Tab. 1. Pro lepší ilustraci a orientaci obsahu pojmů šikana a kyberšikana poslouží tabulka s uvedením jednotlivých atributů.

Tradiční (školní) šikana	Kyberšikana
Rysy	
Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.	Úmyslné agresivní chování vnímané jako ubližující.
Opakování – agresor opakovaně napadá oběť v průběhu času (jednorázový akt agrese není šikanou).	Opakování se děje i díky veřejné povaze internetu – každé zhlédnutí urážlivého obsahu, přeposlání e-mailu či přidání komentáře je opakováním. Agresor tak může jediným aktem spustit kyberšikanu trvající delší čas.
Mocenská nerovnováha – oběť se silnějším agresorovi nedokáže bránit. Rozhoduje často fyzická síla či počet agresorů.	Mocenská nerovnováha – oběť nedokáže obtěžování technologicky zabránit, agresor se může schovat za anonymitu internetu. Nerozhoduje fyzická síla, znalosti technologií mohou být výhodou.

Přímá	
Fyzická (např. bití, poškozování majetku, krádež věcí).	Fyzická (např. úmyslné pořizování intimních či jiných fotografií či videí oběti a jejich umístování na internet.
Verbální (např. nadávky, urážení).	Verbální (např.) urážlivé, výhružné e-maily či SMS).
Neverbální (např. obscénní gesta).	Neverbální (např. posílání výhružných nebo obscénních obrázků).
Nepřímá	
Sociální (např. vylučování někoho ze skupiny).	Sociální (např. vylučování někoho z online skupiny v Česku typicky ze „Spolužáci.cz“).
Verbální (např. šíření pomluv).	Verbální (např. zveřejnění soukromé konverzace či informací, šíření pomluv na internetu).
	Podvádění vydáváním se za někoho jiného, falešné nahlášení závadového obsahu/chování.

Takové zevrubné nastínění pojetí šikany pro potřeby práce je dostačující k tomu, aby bylo možné jasné odlišení od novodobé formy šikanování v kyberprostoru, což bude nadále nosným tématem následujících pasáží bakalářské práce.

2 POJEM A DEFINICE KYBERŠIKANY

Kyberšikana je termín, který vychází z anglického slova cyberbully (též cyber bully). V publikacích a na internetových stránkách se lze setkat také s takovými pojmy jako je kybernetická šikana, elektronická šikana, šikana online, digitální šikana, počítačová šikana, kybernetická agrese apod.

Pokud jde o definování kyberšikany, nejde o jednoduchý úkol a to mimo jiné i proto, že i mezi odborníky v této oblasti nepanuje jednotný názor, neboť jde o poměrně nový, dynamicky se rozvíjející fenomén.

V poslední době o této nové formě násilí, která se děje zejména mezi žáky, bylo hodně napsáno, jak je patrné z publikační činnosti autorů zabývajících se tímto fenoménem, nicméně jen málokterý z těchto autorů kyberšikanu v praktickém životě skutečně řešil.

Za autora pojmu kyberšikana je podle Šmahaje (2014, s. 44) Kanadčan Bill Belsey, který ji vymezuje „jako úmyslné, opakované a nepřátelské chování ze strany jednotlivce nebo skupiny za účelem ublížit ostatním a zároveň zahrnuje využití informačních a komunikačních technologií (např. e-mail, mobilní telefon a pager, IM, vytvoření hanlivých osobních webových stránek)“. Jak uvádí citovaný autor na stejném místě publikace, kvantitativní výzkum ukázal, že studenti ve věku 10-18 let, definují kyberšikanu jako šikanu prostřednictvím moderních technologických zařízení a následně 1) s úmyslem oběti ublížit, 2) oběť se cítí obtěžována nebo jinak nepříjemně, 3) je přítomen prvek opakování negativních projevů chování a 4) je prováděna ve vztahu k oběti nerovnováhou sil. Předpokládá se, že úmysl agresora obsahuje také neprovokativní chování ze strany oběti. To však je v rámci specifické on-line komunikace (kdy chybí především důležitá neverbální složka) někdy těžko prokazatelné. Snadno také může dojít v důsledku nepochopené humorné zprávy od adresáta k příjemci, k nastartování spirály kyberšikany.

Podle Koláře (2011, s. 83) kyberšikana patří do základních a pravých forem šikan, s čímž lze jednoznačně souhlasit, neboť jak budou v další části práce uvedeny různé prvky, druhy a specifické rysy kyberšikany, nelze klasickou šikanu a kyberšikanu od sebe oddělit. Podle tohoto autora je kyberšikana (cyberbullying) jednou z forem psychické šikany. Jde o záměrné násilné chování prostřednictvím moderních

komunikačních prostředků, především prostřednictvím internetu a mobilu. V tomto smyslu kyberšikanu definuje v duchu základní vnější definice: *Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.* Zkušenosti tohoto autora jsou takové, že šikanování ve škole probíhá i v kyberprostoru se zachováním rolí. Agresoři jsou agresoři a oběti jsou oběti. Existují jako ve všem výjimky, nicméně většinou je šikana ve škole úzce spojena s kyberšikanou. Při řešení školní kyberšikany téměř vždy je zjištěna klasická šikana ve škole, kterou lze i řešit, přičemž samotnou kyberšikanu, která se děje v mimoškolním prostoru, je velmi obtížné postihnout. Kyberšikanu jako součást školní šikany lze demonstrovat na následujícím případě: V osmé třídě soukromé školy byly tři kamarádky – Nikola, Denisa a Kateřina. Jednoho dne se Kateřina rozhodla, že již více za Nikolu nebude psát domácí úkoly, což se jí silně dotklo. Jelikož byla sociálně velmi zdatná a měla vůdčí pozici ve třídě, nebyl pro ni problém zmanipulovat část spolužáků a poštvat je proti Kateřině. Nastal psychický teror, nejprve přestali spolužáci odpovídat Kateřině na pozdrav, štítivě se od ní odesedávali, vyprávěli o jejích „nedostacích“ v její přítomnosti, posílali jí sprosté dopisy, výhrůžné SMS, v jednom případě ji napadla i fyzicky silná spolužačka a zranila ji. Ke zlomu došlo ve chvíli, kdy matka Kateřiny našla velmi drsný dopis určený její dceři. Nejprve se Kateřina vmlouvala, ale pak matce ukázala několik SMS. Matka to okomentovala slovy, že tolik sprostáren ještě v životě neviděla. V dobré víře navštívila matku Nikoly a poprosila ji o pomoc. Od té doby začalo pro Kateřinu peklo. Těchto „her“ s paním SMS a e-mailů se od té chvíle účastnila téměř celá třída, přičemž SMS byly posílány přes internet, takže Katka byla zahlcena anonymními útoky. Pro ilustraci jen několik příkladů, čeho jsou děti školou povinné schopny: SMS – „Ty ubohá barbínko, uděláme ti ve škole ze života peklo, budeš kňučet strachy. Těš se ty chudinko, máme pro tebe překvapení.“. SMS – přání k Novému roku „Už se ti odečítají poslední století, poslední roky, poslední měsíce, poslední týdny, poslední hodiny, poslední minuty, poslední vteřiny. Tato smrt' nenávisti dopadla nemilosrdně na Katku. Po krátké době přestala chodit do školy, s nikým nechtěla mluvit a odmítala jíst. Váha jí prudce klesala a hrozilo, že zemře. Musela být hospitalizována v nemocnici, kde ji zavedli umělou výživu. Po propuštění byla dlouhodobě v péči psychiatra a psychologa, kteří diagnostikovali její stav jako onemocnění úzkostnou poruchou. Do původní školy se již ne-

vrátila. To je jen zlomek případů chování žáků základních škol, které ze své pozice v praxi řešil a následně publikoval autor Kolář (2011, s. 17), který navíc upozorňuje, že šikanování coby zákeřná a často smrtelná choroba není pouze záležitostí určitého období („Vždyť ty naše děti z toho vyrostou“). Není to pravda, Šikanování je všudypřítomné, začíná v rodině, mezi sourozenci, pokračuje ve školce, ve školách (*bullying*) v zájmových skupinách, na vojně, v zaměstnání (*lobbying, boxing, stuffing*) v partnerských vztazích (*domestic, violence*) v nemocnicích, například psychiatriích, mezi nájemníky domu a končí třeba týráním seniorů v rodině nebo domově důchodců.

Rogers (2010, s. 59) ve své publikaci definuje kyberšikanu takto: *Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.* Například uvádí, jaké chování lze podřadit pod projevy kyberšikany. Jedná se o:

- hanlivé a urážlivé zprávy prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem zesměšnit někoho
- zesměšňování, vydírání, zastrasování, ubližování, ohrožování a obtěžování prostřednictvím komunitních sítí
- zneužití identity oběti rozesíláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem.

Komplexní a často užívanou definici publikuje Černá (2013, s. 20) takto: „*Kyberšikana je kolektivní označení forem šikany prostřednictvím elektronických médií, jako je internet a mobilní telefony, které slouží k agresivnímu a záměrnému poškození uživatele těchto médií. Stejně jako tradiční šikana zahrnuje i kyberšikana opakované chování a nepoměr sil mezi agresorem a obětí*“. Rovněž často zmiňovaným kritériem pro identifikaci kyberšikany je fakt, že oběť vnímá to, co se děje jako nepříjemné a ubližující.

Tyto definice lze shrnout do jednotlivých níže uvedených bodů, z kterých lze vymezit pět základních prvků kyberšikany a to:

- děje se prostřednictvím elektronických médií

- musí jít o opakovatelnost v případě kyberšikany ne samotným agresorem, nýbrž přihlížejícími, neboť každý komentář pod urážlivou fotografií oběti je určitou formou opakování agrese, stejně jako každé kliknutí na tlačítko „to se mi líbí“ u urážlivého vzkazu na Facebooku. Tím je splněna podmínka opakovatelnosti, byť agresorovi stačí jediné publikování zraňující fotografie.

- oběť toto jednání vnímá jako ubližující nebo přinejmenším jako nepříjemné, je třeba záměrného agresivního aktu ze strany útočníka, musí jít o úmyslné ubližování ale také současně o vnímání tohoto jednání jako nepříjemného a ubližujícího oběti. Pokud charakter tohoto vnímání chybí, nejde o kyberšikanu, ale spíše o vrstevnický projev škádlení.

- jde o mocenskou nerovnováhu, která však má oproti klasické šikaně jinou podobu, kde tedy nehraje roli fyzická dispozice agresora ale jistá forma anonymity a také gramotnosti v oblasti počítačové techniky.

I když lze konstatovat, že v mnoha základních prvcích se pojem a definice kyberšikany od různých renomovaných autorů prolínají, pro potřeby i s ohledem na téma bakalářské práce bude nadále pracováno s definicí autora Koláře, který se navíc jednoznačně staví za názor, ověřený praktickými zkušenostmi, že při výskytu školní kyberšikany téměř vždy je zjištěna i klasická šikana. Tento názor zahrnuje i hypotéza uvedená v praktické části této práce.

Problém definování kyberšikany se v praxi ukáže až v situaci, chceme-li její výskyt nějakým způsobem změřit. Jde to buď formou přímého dotazu, zda žáci kyberšikanu přímo zažili, a to buď coby oběti, nebo agresori, případně dotázat se na konkrétní formy (projevy) kyberšikany s tím, aby žáci rovněž uvedli, zda a které se jim staly nebo jinému provedli. Jak bude dále uvedeno v praktické části v souvislosti s vyhodnocením průzkumu, oba tyto způsoby mají svá úskalí. I při jasné a přímé otázce má o tomto pojmu každý jinou představu. Zda je to jeden urážlivý e-mail, nebo někdo jinému nadával v chatové místnosti, případně založil falešný blog apod. Na takto položené otázky dvěma studentům může každý z nich odpovědět zcela opačně. Proto je tak důležité a prospěšné ke všem provedeným výzkumům a průzkumům v oblasti kyberšikany přistupovat obezřetně s jistou dávkou určité tolerance. O to víc

se dostává do popředí právě otázka přesné znalosti definice používané odborníky, kteří popisují v číslech a procentech stav a úroveň projevů kyberšikany. Podle Lovasové (2005, s. 6) lze o šikanování mluvit pouze tehdy, je-li oběť z jakéhokoli důvodu bezbranná (fyzický handicap, psychická odlišnost, neobratnost, izolovanost v kolektivu, skupinový útok apod.) a jedná se tedy o asymetrickou agresi.

2.1 FORMY A JEDNOTLIVÉ PROJEVY KYBERŠIKANY

Kyberšikana jakož i šikana, jak již bylo shora uvedeno, jsou neodmyslitelně spojeny s agresivitou a s agresivním chováním, které může být buď přímé anebo nepřímé, přičemž kyberšikana má blíže k agresi nepřímé.

Agrese je podle Janatu (1999, s.18) etymologický pojem vycházející z latinského *aggredi*, tedy přibližovat se, jít směrem k, jít proti. Zvláštnost tohoto slova je v tom, že má dvě emočně různá zabarvení, která jsou protikladná a při použití tohoto slova vzniká pocit nejistoty a rozpaků. Agrese, tedy jít proti, je pojem, který zahrnuje jak jednoduché formy podráždění a vzteku, tak složité komplexy agresivního chování vyúsťující až v násilí. Podle Burceta a Gravillonové (2004, s. 16-17) výčet různých agresí, kde je obětí dítě svádí k hierarchizování, tedy zda některý druh agrese je závažnější než druhý. Agresi lze posuzovat pouze podle toho, bude-li její dopad na psychiku oběti dlouhodobější nebo krátkodobý. Na druhé straně projevem agrese je agresivita, což jev širším smyslu slova dispozice a schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu za účelem dosažení určitého cíle. Jandourek (2012, s. 17) ve svém Sociologickém slovníku charakterizuje agresivitu (z latinského slova *aggredi* – zaútočit) jako sklon k útočnému jednání vůči druhému a lze ji pozorovat u každého jedince, nemusí však vždy v životních situacích vyústit v agresi. Většina sociologických teorií agresivity nevidí její kořeny v biologické nebo psychické struktuře osobnosti, ale ve vztahu jedince k jeho sociálnímu prostředí, jako je rodina apod. K dalším vlivům mohou patřit oslabení sociální kontroly, zvýšená horizontální mobilita, růst měst, etnické konflikty, propagandistická prezentace nových zbrojních technologií (válečné filmy) nebo násilí ukazované v médiích. Tento autor se naopak o jiných domnívá, zřejmě pouze několik procent násilného chování lze přičíst vlivu toho, co lidé, především děti a mládež, vidí například v televizi.

Mnoho odborníků u nás i ve světě zabývající se touto problematikou a tedy nejsou jednotní v názoru, zda existuje přímá úměra mezi sledováním nevhodných pořadů a agresivitou dětí školního věku. Proto byla také do dotazníku zakomponována otázka pro respondenty, zda sledují televizi a případně jaké jsou jejich oblíbené pořady.

Jak uvádí Suchý (2007, s. 51), nejnovější americký výzkum zohlednil výskyt předchozího násilného chování v zanedbávání dětí rodiči, rodinný příjem, násilí v sousedních čtvrtích, vzdělání rodičů a výskyt psychiatrických poruch. Tento autor na jiném místě (s. 87) dále uvádí, že na základě mnoha výzkumů a názorů psychiatrů a psychologů u nás i ve světě existuje souvislost mezi sledováním televizních pořadů sycených agresí a následným agresivním chováním dětí. Některé studie jdou i dál se svými tvrzeními a to, že eskalace agrese může mít přímou souvislost i s „pouhým“ sledováním televize. Ze závěrů výzkumu provedeného autorem Suchým (s. 136) lze konstatovat, že existuje obecná souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí školního věku, stejně jako existuje souvislost mezi konkrétním časem stráveným u televize a nárůstem agresivity u těchto dětí. Rozdíly v míře agresivity mezi dětmi, které sledují televizi málo, a těmi, které ji sledují nadměrně, jsou významné. Jak uvádí Erb (1999, s.35-36), někdo vypočítal, že dvanáctileté dítě vidělo v televizi v průměru čtrnáct tisíc vražd. Sledování násilných činů trvale mění postoj k násilí a svádí k lehkomyšlnosti. Děti sledující takové násilné scény, se chovají agresivněji.

Takový exkurs do problému týkajícího se agrese a agresivity, jež má spojitost s kyberšikanou je zcela postačující, neboť ani v této oblasti i mezi odborníky neexistuje jednotný výklad těchto pojmů, včetně názorů s tímto spojené. Tuto teorii potvrzuje i Říčan a Janošová (2010, s. 24), kteří přiznávají, že přesná definice šikany neexistuje, neboť v některých případech i odborník váhá, zda jde o šikanu nebo něco, co se šikaně podobá. Zároveň však dodávají, že pro praxi to není zase velký problém, neboť zlu se musíme bránit, ať se jmenuje tak nebo onak. Rozhodující je rozpoznat závažnost problému a najít jak odvalu, tak moudrost a dostatek informací k jeho řešení.

Jednotlivé členění forem kyberšikany se jeví stále složitější, a to především v důsledku rozvoje technologií. Rozdělit formy kyberšikany lze jednak na jednotlivé

projevy, například flameng, zneužití hesla apod. a dále dle použití prostředků k realizaci kyberšikany, jako je internet, mobilní telefon apod.

Kyberšikana má velké množství způsobů chování a jelikož nelze vzhledem k stále nově vznikajícím ICT všechny pojmenovat, uvádíme nejčastější agresivní projevy kyberšikany, kterými podle Černé a kol. (2013, s. 25) jsou tyto:

- vydávání se za někoho jiného (jinak také impersonace) a krádež hesla
- vyloučení a ostrakizace
- flaming
- kyberharašení a kyberstalking
- pomlouvání
- odhalení a podvádění
- happy slapping

Agresor se v online prostředí vydává za oběť, k čemuž volí různé prostředky, např. vytvářením falešného profilu na chatu, fóru apod., ve kterém vystupuje v roli oběti. Závažnější forma je pak zcizení hesla oběti k některému účtu, například Facebooku, což se děje vcelku běžně, že si mládež na důkaz přátelství sami mezi sebou vyměňují hesla za účelem zkontrolování e-mailu, či jiného účtu.

2.1.1 Vyloučení a ostrakizace

Přestože ostrakizace je pro oběť značně frustrující, nenaplnuje přímý prvek agrese. Jedná se o vyloučení oběti z určité skupiny, v níž měla mít své místo. Zejména pokud na internetu není dotyčná oběť pozvána do facebookové skupiny, má to pro ni silně negativní účinek v podobě vyloučení ze seznamu přátel.

2.1.2 Flaming

Flame znamená plamen, jedná se tedy o plamennou výměnu názorů. Jedná se o prudkou hádku mezi dvěma i více uživateli některého virtuálního prostředí při použití hrubých vulgárních urážek, jako je diskusní fórum, chat apod. Většinou jde o krátkodobé události a z hlediska určité vyváženosti mezi jednotlivými protagonisty je otázkou, zda se jedná v daném případě o kyberšikanu. Opět jako v ostatních případech by

musela být splněna podmínka záměru agresora oběť poškodit a stejně tak by bylo nutné, aby to tak vnímala i osoba postižená tímto jednáním.

2.1.3 Kyberharašení a kyberstalking

V tomto případě jde o jednosměrnou komunikaci ze strany agresora, který zasílá oběti opakovaně zprávy vnímané jako nepříjemné, a to například přes instant messaging, nebo pomocí mobilního telefonu formou SMS případně MMS, přičemž oběť má snahu tuto „konverzaci“ ukončit. Hranice mezi kyberharašením neboli obtěžováním a kyberstalkingem neboli pronásledováním není v praxi tak zřetelná, měřítkem může být obava oběti o své fyzické bezpečí. V případě kyberstalkingu mohou opakované výhrůžné zprávy přejít i ve fyzické ohrožení, což se v praxi děje zejména v kolektivu žáků školy, ev. v rámci třídy.

2.1.4 Pomlouvání

Jde o hanlivé, verbální, grafické, zvukové, ale především nepravdivé urážlivé informace, zesměšňující oběť na sociálních sítích, přičemž oběť není příjemcem těchto zpráv. V praxi nejvíce, dle různých průzkumů, se tak děje mezi dívkami zejména ve školním prostředí.

2.1.5 Happy slapping

Jde o fyzické napadání oběti, z čehož je pořizován obrazový záznam, který je následně zveřejněn na internetu. Byť lze na tento jev použít sousloví veselé fackování, lze pod toto jednání zahrnout i ničení veřejného majetku v podobě laviček v parku, zařízení v dopravních prostředcích apod. I když v těchto případech by bylo lze použít přiléhavější název chování, a to tzv. bunfights.

Tento výčet forem kyberšikany není a ani nemůže být kompletní a nelze ho považovat zcela jistě ani za uzavřený, zejména z důvodů, jak již bylo uvedeno výše. Nové technologie se stále vyvíjejí a s nimi se přirozeně vyvíjejí i formy kyberšikany. Stejně tak podle druhů forem a intenzity kyberšikany je třeba rozlišovat závažnost dopadu na oběti tohoto negativního jevu.

2.2 PROSTŘEDKY INFORMAČNÍCH A KOMUNIKAČNÍCH TECHNOLOGIÍ

Pokud bychom chtěli srovnávat dnešní společnost a zejména mladou generaci s dobou nedávno minulou, nebude to možné už jenom proto, že dřívější generace neznaly nové, stále se dynamicky rozvíjející informační a komunikační technologie. Velmi rozšířené využívání ICT (z anglického *Information and Communication Technologies*) je jedním z podstatných rysů dnešní společnosti. Je to jev vsutku revoluce s pozitivními dopady, ale jak bude v další části práce uvedeno, lze tuto možnost doby zneužít k účelům mající až fatální následky.

2.2.1 Informační a komunikační technologie

Informační a komunikační technologie, zkráceně ICT, česky též IKT, zahrnují veškeré informační technologie používané pro komunikaci a práci s informacemi. Původní koncept informačních technologií (IT) byl doplněn o prvek komunikace, kdy mezi sebou začaly komunikovat jednotlivé počítače či uzavřené sítě. ICT ovšem nejsou jen hardwarové prvky (počítače, servery...), ale také softwarové vybavení (operační systémy, síťové protokoly, internetové vyhledávače...). ICT se používá rovněž přeneseně, např. ve spojení *ICT competence*. Na českých školách začal předmět ICT nahrazovat dřívější výpočetní techniku či informatiku, neboť na rozdíl od nich lépe popisuje současnou.

Dostupné

[z:http://cs.wikipedia.org/wiki/Informa%C4%8Dn%C3%AD_a_komunika%C4%8Dn%C3%AD_technologie](http://cs.wikipedia.org/wiki/Informa%C4%8Dn%C3%AD_a_komunika%C4%8Dn%C3%AD_technologie)

Podle Kopeckého (2007, s. 98) lze provést členění komunikací takto:

- V rámci internetu je kladen důraz na hlasovou, textovou ale i na video komunikaci. Internet se rozvíjí velmi rychlým tempem a s tím se zvyšuje i rychlost a kvalita přenosu.
- Elektronická komunikace se děje prostřednictvím počítačových sítí. Mezi elektronickou komunikaci patří mimo internet rovněž i komunikace přes mobilní telefony apod.

- Další způsob komunikace je tzv. synchronní, kdy uživatelé komunikují v reálném čase a s okamžitou odezvou. Tato komunikace se děje prostřednictvím počítačové, případně mobilní sítě jako je například internetové a mobilní telefonování, Facebook, Windows, Twitter, chat, IM a další.

Mezi nejčastější média používaná agresory za účelem šíření kyberšikany jsou především webové stránky, e-mail, zprávy SMS a MMS, blogy, chatovací místnost, sociální sítě apod.

2.2.2 Internet

Internet je jeden z základních moderních technologií v oblasti médií, který se velmi rychle rozšiřuje. Jde o nástupce tisku, televize, rádia, pošty apod., který má oproti klasickým médiím neomezený prostor pro každý subjekt, který se zabývá nejen produkcí, ale i distribucí a reprodukcí informací. V dnešní době již v plném rozsahu platí ona okřídlená věta, že kdo není na internetu, jako by nebyl. Vezmeme-li to z celosvětového hlediska, síť internetu pokrývá celou zeměkouli, komunikace na něm probíhá v reálném čase a je velmi levná a rovněž je velmi snadná. Svobodný způsob publikování kýmkoliv je vykoupen určitým negativem, a to že nelze zabránit uživateli umístit i informace neslučitelné se základními atributy morálky, společenských norem a konvencí. Tito anonymní uživatelé si však neuvědomují, že v dnešní době již existují možnosti a metody jejich zpětného vystopování. Český statistický úřad uvádí, že 98 ze 100 studentů v České republice využívá internet. Autorka Ševčíková a kolektiv (2014, s. 24) jsou toho názoru, že se používání sociálních sítí liší podle věku, a to se vzestupným využitím. U dětí kolem 10 let je to 39%, kolem 14 let je to již 87% a kolem 16 let 93%. Jinou otázkou však je, k čemu všemu internet využívají. Jak vyplývá z vyjádření současného Ministra vnitra Chovance (internetová zpráva z 10.6.2015), internetová kriminalita "obrovsky narůstá" v řádu stovek procent. Proto ministerstvo připravilo vyhlášku, kterou nyní projedná vláda, kde poskytovatelé internetových služeb by měli uchovávat data o cílových IP adresách, což by mělo policii usnadnit vyšetřování kybernetických zločinů a například snadněji zjistit, kdo nahrál na web závadné fotografie nebo videa. Zároveň bude garantováno soudem, že nedojde k ohrožení identity osob, které používají tyto adresy, neboť bude rozhodovat o tom, zda povolí, aby policie se dostala k informacím o koncových servrech. Domnívám se, že by to významně ovlivnilo úspěšnost vyšetřování kauz v této oblasti a zároveň by to působilo preventivně, neboť určitou část zneuživatelů internetových sítí by to odradilo od jejich amorálního a protiprávního chování.

2.2.3 Mobilní telefony

Tyto přístroje jsou v provozu v ČR od roku 1991 díky operátorovi Eurotel a následovali pak další operátoři v podobě Paegas a Oskar. V průběhu vývoje těchto zařízení vznikly na mobilních přístrojích nové funkce s možnostmi fotografování, natáčení videa, přístup k internetu, e-mailu apod.

2.3 ZÁKLADNÍ TYPY A SPECIFIKA ŠIKANY A KYBERŠIKANY

Kyberšikana má různé znaky, které jsou charakteristické i pro tradiční šikanu, jde např. o nepoměr sil mezi agresorem a obětí, záměrnost, negativní prožitky obětí, a proto je považována za jednu z jejich forem. Disponuje však specifickými znaky, mezi něž patří:

2.3.1 Typy kyberšikany

- *přímé útoky* – útoky agresora jsou zřejmé, pomocí komunikačních sítí posílá výhrušné zprávy, pomlouvá, bloguje, zveřejňuje choulostivé informace o oběti, zneužívá odcizených hesel a osvojeného účtu, na webových stránkách zveřejňuje lživé informace a urážlivé obrázky, šíří video se záznamem klasické šikany, rozesílá dehonestující a zesměšňující fotografie, obrázky a videa oběti spolužákům, je iniciátorem internetového hlasování například o tom, kdo je ve třídě nejošklivější, posílá počítačové viry, pornografické a jiné obtěžující emaily a zprávy, schovává se za identitu někoho jiného apod.
- *útoky v zastoupení* – nekalou a ubližující činnost za agresora vykoná někdo jiný, často nevědomě se tak stává komplicem – rodiče trestají své dítě za to, že si stahuje pornografické materiály, poskytovatel internetových připojení zruší službu za porušení pravidel připojení. Agresor se dostane zcizením hesla do účtu oběti, nebo si založí účet pod identitou oběti a pak provádí kyberútoky tak, aby oběť poškodil apod. (Jurková, 2010, s. 3-4.)

2.3.2 Specifické rysy šikany a kyberšikany

Podle Šmahela (2014, s. 67) srovnání mezi šikanou a kyberšikanou nemá za cíl poukázat, která z nich je nebezpečnější. Obě jsou velmi nebezpečné a mají svá specifika. Jak jsme již zmínili, kyberšikana je formou šikany. Preventivní

působení, intervence a vzdělávání odborníků, rodičů a v neposlední řadě i žáků je potřebné jak u šikany, tak kyberšikany. Uvědomění si a vymezení rozdílů je však pro další zkoumání fenoménu důležité.

	ŠIKANA	KYBERŠIKANA
FORMA	Fyzická a psychická forma	Psychická forma + happy slapping
PROSTŘEDEK	Slovo, dotyk, ničení či odcizení majetku, zneužití či šíření informace	Text, foto, video, data, zneužití či šíření informace
SNADNOST ODHALENÍ	Více odhalitelná (více pozorovatelná), modřiny	Vyšší forma anonymity
SPOLUÚČAST	Individuální, malé skupiny	Individuální, malé skupiny, velké skupiny, masa jednotlivců
RIZIKOVOST	Určitá stádia a proces utváření	Riziko více forem, umocňující efekt
ŠÍŘENÍ	Časový vývoj	Okamžité, velmi rychlé, obsah je dostupný všem uživatelům
ÚNIK	Bezpečí domova	Nikam, ICT mají děti a mládež neustále u sebe (např. smartphonu) nebo dostupné
OBĚŤ	Kdokoliv, přesto je však role oběti u šikany lépe vymezena	Kdokoliv
ŘEŠENÍ	Více reálné (nikoliv pro oběť)	Beznaděj (pro oběť)
NÁSTROJE	Znamé, jasné definice a ověřené postupy, prevence, edukace	Prevence, edukace, hledání a ověřování postupů
PROSTŘEDÍ	Skutečný svět	Virtuální svět

2.4 CHARAKTERISTIKA PROTAGONISTŮ KYBERŠIKANY

Je možné předpokládat, že situace v rodině a jejího zázemí má vliv na chování protagonistů v oblasti šikany a kyberšikany. Patří sem děti s těsným vztahem k matce a citově vzdáleného otce, děti žijící s jedním rodičem, mají-li sourozence, nebo jde-li o jedináčka apod., a proto byla i do průzkumu zahrnuta otázka, z jakého rodinného prostředí dítě pochází.

Jak uvádí Fieldová (2007, s. 54-59), děti jsou odrazem své rodiny, neboť dědí geny, nadání, postoje a vzorce chování, a to zvyšuje či snižuje pravděpodobnost, že se stanou obětí či agresorem, případně obojím. Rozchody, rozvody, nevlastní rodiče a sourozenci, rovněž narušují tradiční modely výchovy a z toho pak pramení, že se dítě v tomto prostředí cítí zranitelné, zmatené, rozzlobené, provinilé a zavržené. Kle- sá u něj sebevědomí a má tak méně energie k řešení školních problémů. Velký podíl na tom mají právě i samotní rodiče v tom směru, že děti zahlcují obrazovkami slou- žící jako celodenní chůvy, počítačovými hrami a televizí. Příliš mnoho času trávené- ho ve společnosti elektroniky může vést k depresím, společenské izolaci a osamělos- ti. Elektronická šikana je zákeřná, není před ní úniku. Prostřednictvím internetu lze rychle šířit zlovolné pomluvy a urážlivé anonymní esemesky mohou být drtivé. Teo- rii vlivu rozpadu rodiny, případné konflikty mezi rodiči mající vliv na dětskou agresi a náchylnost k šikaně zastávají rovněž Říčan a Janošová (2010, s.57).

U šikany a kyberšikany se nejčastěji mluví o obětech a agresorech a jak uvádí Macháčková a Dědková (2013, s. 55), kdy důraz bývá kladen na popis jejich osob- nostních charakteristik. Nelze odvozovat, že osobnostní rysy z dětí „automaticky dělají“ oběti nebo agresory, tedy že například každé introvertní dítě se silnými brýle- mi je šikanované nebo že každé impulsivní dítě se sklony k záškoláctví bude mít ten- denci někoho šikanovat. K tomuto patologickému jevu nedochází v nějakém „sociál- ním vakuu“, neboť jde o klasické narušení sociálních vztahů a norem ve skupině, v daném případě školy a samotné třídy. Nelze proto osobnostním charakteristikám při- kládat ten zásadní a jediný význam, neboť vznik šikany a kyberšikany závisí ve velké míře na sociálním prostředí. V této souvislosti nelze také opomenout další ak- téry, kteří jsou do ní chtěně i nechtěně zapojeni, jako jsou spolužáci, přátelé oběti, ale i spojenci agresora.

V další části práce bude provedena krátká charakteristika všech těchto aktérů, a to obětí, agresorů a přihlížejících nebo také svědků a publika.

2.4.1 Oběť– důsledky a následky kyberšikany

Podle Vašutové (2010, s. 62) za oběť můžeme označit jednotlivce, jenž *je pří- jemcem agresivního chování jiných*. Je šikanován. Obětí se může stát kdokoliv. V některých případech se může člověk ocitnout v nepravý čas na nepravém místě,

a tak se stát cílem i nahodilého výběru agresora. Určit však charakteristické rysy obětí kyberšikany je velmi obtížné. Přesto, alespoň do jisté míry, typizace obětí je možná, neboť existují jisté rysy chování a jednání obětí, které umí agresori efektivně zneužít. Každý má totiž svoji slabou stránku, každý se něčeho bojí a je jen otázkou cíleně na tuto slabou stránku zaútočit.

Oběťmi jsou častěji osoby, které se nějakým způsobem odlišují od ostatních, barva pleti, vlasy, nadváha, menší postava apod.), může jít však i o nějaký handicap (chůze, mluva, autostylizace apod.). Z psychologických znevýhodnění jde pak o špatnou orientaci v sociálních vztazích, labilitu, naivitu, těžkopádnost aj. Ve školním prostředí jde zejména o děti vymykající se prospěchem a učebními schopnostmi normě, ať již ve smyslu pozitivním či negativním.

Oběti kyberšikany se ve všech publikacích příliš neliší od tradiční šikany (Campfield, 2006) a toto tvrzení platí zejména v případech, kdy se agresor a oběť znají z „reálného světa“, což se týká většiny obětí kyberšikany. Vzhledem k překryvu rolí obětí a agresorů, kdy se agresori mohou na internetu snadno stát oběťmi v rámci odplaty za své chování, se u kyberobětí mohou častěji než u obětí tradiční šikany vyskytovat rysy jako zvýšená agresivita, porušování pravidel a celkově problémové chování. Je pravda, že více jsou ohroženy osoby častěji komunikující na internetu, kde mimo jiné navštěvují „riziková“ prostředí jako extremistické chatové skupiny, pornografické stránky aj., případně se sebeodhalují uveřejňováním osobních údajů. Samo o sobě však toto chování nemá za důsledek kyberšikanu. Jsou zde přítomny i jiné aspekty, jako odmítané děti, které mohou mít větší tendenci k sebeodhalování na internetu z důvodů nemožnosti se svěřovat offline a právě tyto jsou potenciálními oběťmi kyberšikany. (Macháčková a Dědková 2013, s. 63-64). Podle Kopeckého a Krejčí (2010) jsou oběti kyberšikany často uzavřené do sebe a s nikým o problémech nekomunikují. Těchto důvodů v chování dítěte může být více, jako obavy z reakcí spolužáků, rodičů ale i učitelů, stud, rodiče nepracují s počítačem, dítě v mnoha případech není schopno rozpoznat, že jde o projevy psychologického šikanování ap. Pokud oběti kyberšikany se se svým problémem nesvěří dospělé autoritě, je nasnadě, že situaci sami nezvládnou. Dopad kyberútoku na oběť výrazně prohlubuje pocit bezradnosti, který je vyvolaný minimálními možnostmi obrany proti útočníkovi, který v daném případě zůstává v anonymitě.

2.4.2 Typy agresorů z řad pubescentů

Odborníci a znalci v daném problému se v mnoha případech vyjadřují v tom směru, že agresori v oblasti šikany a kyberšikany jsou psychopati.

S tímto názorem se neztotožňuje Kolář (2011, s. 119), který se v rámci mnoha výzkumů setkal se stovkami aktivních účastníků šikanování z řad dětí školou povinných, z čehož by musel být učiněn závěr, že do našich škol jsou pečlivě vybíráni psychopati. Podle tohoto autora se jedná „pouze“ o děti značně egoistické a egocentrické. V daném případě tedy nejde o problém psychopatologie, ale o problém duchovního rozměru a morálky dítěte.

Agresori, kteří vyrůstají v dysfunkčních nebo neúplných rodinách, se nenaučili respektovat odlišně se chovající, postižené nebo nadané žáky ve svém okolí. Vyrůstají z nich netolerantní, rasističtí, homofobní nebo diskriminující lidé. (Fieldová, 2007, s. 60).

Z toho, co bylo uvedeno, lze vyvodit, že agresori jsou především děti, které jsou málo sebevědomé se sníženým sociálním cítěním, trpí pocity nejistoty, ubližují za účelem kompenzování svých nedostatků a pocitu moci. Většinou bývají mezi ostatními žáky neoblíbeni, i když toto pravidlo nelze paušalizovat, neboť z jiných výzkumů a praktických zkušeností pedagogických pracovníků, se může jednat o žáky v kolektivu oblíbené s velkým okruhem kamarádů, empatických i vůči učitelům, využívajících manipulativních dovedností.

Mezi kyberagresory jsou také agresivní a impulzivní jedinci se špatnými sociálními návyky, ale není jich tolik jako u tradiční šikany. Z velké části, dle některých výzkumů dokonce více než polovina kyberagresorů se stává oběťmi tradiční šikany, které si takovým chováním na internetu mohou kompenzovat neuspokojivé postavení mezi spolužáky, případně jde o formu odplaty za ubližování a fyzické napadání ze strany zdatnějších vrstevníků. (Macháčková a Dědková, 2003, s. 64).

2.4.3 Publikum, svědci a přihlížející kyberšikany

Tyto atributy v názvu podkapitoly jsou vlastní jak tradiční šikaně, tak i jejímu novodobému jevu, šikaně prostřednictvím sociálních sítí. Jak bude následně uvedeno, tito aktéři jsou významnou součástí šikanování, zejména pokud jde o kyberšikanu.

V tomto případě totiž postačí, aby agresor pouze jednou umístil na sociální síť urážlivý, ponižující či jinak dehonestující příspěvek vůči oběti a ostatní návštěvníci chaty, facebooku apod. zařídí jeho nekontrolované šíření.

Obvykle jsou za přihlížející považováni především spolužáci, či vrstevníci, ale je nutné do této skupiny zahrnout i pedagogické pracovníky, neboť mají obavu ze svého aktivního zásahu. Taková zkušenost přirozeně dopadá i na spolužáky, kteří jsou svědky tohoto nevhodného chování, neví, jak se mají v takovém případě zachovat, a uchylují se k přijetí šikany jako zcela normálnímu způsobu chování. (Vašutová, 2010, s. 67).

Ve své publikaci Macháčková a Dědková (2013, s. 69-70) citují Olweuse (1993), který tzv. přihlížející dělí do několika typů:

1. následovníci agresora, kteří jej aktivně podporují;
2. kteří agresora otevřeně podporují, ale sami oběti neublíží;
3. kteří agresora podporují, ovšem ne otevřeně a zůstávají pasivní;
4. nesouhlasí se šikanou otevřeně, ale nikterak se aktivně neprojevují;
5. ti, kdo se oběti otevřeně snaží pomoci.

U kyberšikany bohužel mnoho přihlížejících neví, jak by mohli oběti pomoci, a někteří se obávají, že by svým zásahem mohli situaci zhoršit například oznámením dospělé osobě, čímž by agresora vyprovokovali ještě k závažnějšímu jednání. Problém přihlížejících je zejména u kyberšikany, neboť nemusí vůbec vědět, kdo je agresor a kdo oběť, ale především mohou být na pochybách, nakolik je událost závažná, nakolik jde o něco, co stále oběť trápí, ev. zda již například někdo jiný nezasáhl ve prospěch oběti.

3 PREVENCE KYBERŠIKANY

Publikací zabývajících se preventivními opatřeními v oblasti kyberšikany jsme v průběhu zpracování bakalářské práce nastudovali velmi mnoho, včetně Metodických pokynů ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které se zaměřují spíše na tradiční šikanu, nicméně všichni autoři a zainteresované instituce nemají recept na to, jak všechny tyto teoretické návody implementovat do praxe. Vývoj a rozvoj komunikačních technologií je na vzestupu a jeví se jako velmi problémové podchytit všechna úskalí s tímto fenoménem spojené v případě jeho zneužití.

3.1 PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ CÍLOVÝCH SKUPIN

Úloha školy při řešení a prevenci kyberšikany je podle Vašutové a kol. (2010, s. 103) nezastupitelná s cílem:

- Posilovat empatii žáků, tedy citlivost a ohleduplnost vůči ostatním.
- Zlepšovat atmosféru ve třídě, se zaměřením na zlepšování vztahů a soudržnosti.
- Vést k úctě vůči druhým, vnímat vztahy odděleně od materiálních věcí, vzhledu apod.
- Dávat pozitivní zpětnou vazbu, volit správná slova, aby neměla kontraproduktivní efekt, př. ...dobré je, že nepomlouváš, správně: dobré je, že udržíš tajemství.
- Vytvářet dobré vztahy mezi učiteli a žáky, které napomohou k řešení kyberšikany.

I když jsou dnes již na školách specialisté v podobě školního metodika prevence, jeví se jako žádoucí, aby vedení škol využívalo ve větší míře externí lektory, kteří mohou více zaujmout svou fundovanou přednáškou na dané téma a jsou schopni, díky znalostem a zkušenostem, zodpovědět všechny palčivé otázky nejen žákům, ale i pedagogům a pracovníkům školy.

Existují různé metody a způsoby, jak být nápomocni učitelům, žákům a rodičům při orientaci v oblasti kyberšikany, jako jsou např. letáky, které byly věnovány při prováděném průzkumu pražské a bojkovické školy (viz příloha), ale lze to činit

i formou příruček určených pro prevenci kyberšikany v podobě možných pravidel pro práci s internetem:

- Zákaz používání mobilního telefonu během vyučování, může jej zabavit a vydat až rodičům.
- Blokování přístupu na internet, pokud se v odborné učebně řeší jiná činnost.
- Informování žáků o etiketě a Listině práv na internetu.
- Automatické blokování závadových webových stránek poskytovatel služby.
- Zamezení stránek s hrami, chaty, sociálními sítěmi.
- Vyvěšení pravidel ohledně chování v počítačové učebně.
- Žák má svůj účet a heslo, které zná jen on a může si ho jen sám změnit.
- Přihlašování na cizí účet je trestáno minimálně třetím stupněm z chování, a jestli žák navíc ještě něco nekalého provede, následuje podmíněné vyloučení ze školy.
- Žák má svoji e-mailovou schránku, kde má přístup pouze on, přihlásit se lze i z domova.
- Žáci mají omezená uživatelská práva, ohledně nastavování stránek na počítači.
- Zákaz stránek s pornografickou a násilnickou tematikou.
- Zákaz přístupu na proxy servery (díky nim by mohli daná omezení obcházet).
- Veškerý provoz směrem z internetu a do něj je zaznamenáván a lze zjistit, kdo a kdy přistupoval na jaké webové stránky.

Vzhledem k tomu, že je kyberšikana relativně nový fenomén, nedisponují školy velkým množstvím právních precedentů. Přes toto určité vakuum může mnoho škol reagovat aktivně. (Vašutová a kol., 2010, s. 104-105).

V případě, že již ke kyberšikaně dojde, měly by děti podle Ševčíkové a Dědkové (2013, s. 126) vědět, jak se zachovat:

- Svěřit se nejlépe dospělé osobě (rodič, nemá-li důvěru, pak učitel) a je třeba informovat žáky, že se mohou obrátit na učitele, i když k viktimizaci došlo doma.
- Uchovat si důkazy pro následné řešení, a to alespoň některé při opakování útoků.
- Blokovat přístup agresora, hlásit to administrátorům, změnit zabezpečení účtu.
- Ignorovat a neoplácet stejnou mincí útoky agresora, vede to k dalším útokům.

Jak uvádí Szolkowski, Kopecký a Krejčí (2013, s. 141-146) na národní úrovni prevence v oblasti bezpečného chování na internetu spadá do oblasti prevence kriminality (koordinované MV ČR) a do oblasti prevence rizikového chování (koordinované MŠMT ČR). Určitou změnu v této oblasti by mohla přinést vznikající právní normy, jak např. zákon o kybernetické bezpečnosti. Ideálním způsobem, jak dosáhnout pozitivního výsledku prevence, je kombinovat přímou edukaci zaměřenou na ohroženou cílovou skupinu a osoby, které s touto skupinou pracují, s mediálními kampaněmi zaměřenými na jednotlivé fenomény. Přímá terénní edukace je základním prostředkem pro šíření informací o sociálně-patologickém chování spojeném s užíváním internetu a tedy i základním funkčním nástrojem prevence.

Jak jsem již na jiných místech této práce uvedl, Centrum prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci realizuje prostřednictvím svých vzdělávacích programů (E-Bezpečí, E-Synergie aj.) prevenci v oblasti rizikového chování spojeného s ICT, zejména formou edukace a formou mediálních kampaní.

3.2 MOŽNOSTI PREVENCE EDUKACE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ NA SOCIÁLNÍCH SÍTÍCH

3.2.1 Edukace dětí

Jde o skupinu, která je sociálně-patologickými jevy spojenými s ICT ohrožena nejvíce. Nejeefektivnější edukace musí být založena na modelových kauzách, kterých program E-Bezpečí využívá z celého světa, zejména z Velké Británie, USA, Polska a také ČR, přičemž jen minimálně je využíván při edukaci teoretický výklad, který je

nutný pouze při vysvětlení rizik spojených s jednotlivými fenomény. Detailní rozbor případů kyberšikany dítěte je doplněn o fotografie útočníků a obětí, čímž se edukační efekt znásobí. Bohužel v ČR platí tzv. náhubkový zákon (Zákon ze dne 5. února 2009, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním [trestní řád], ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony), který zakazuje zveřejňovat fotografie nezletilých dětí, proto program E-Bezpečí využívá zahraniční kazuistiky s tragickými následky, které zvyšují preventivní dopad na děti. Tyto přednášky ze strany externích lektorů jsou nenahraditelné, byť na školách pracují metodici primární prevence, tzv. školní metodik prevence, který je však zatížen prevencí i v ostatních oblastech spojených se sociálně-patologickým chováním a často má i běžný úvazek, navíc není ani vhodné, aby prevenci v této oblasti zabezpečoval stále stejný učitel. Prevence často probíhá v kooperaci s pracovníky preventivně informačních skupin Policí ČR, ale časové možnosti policistů jsou limitovány a ne každý z těchto policistů prošel výcvikem v oblasti prevence rizikového chování na internetu.

3.2.2 Edukace učitelů

Učitelé musí být o sociálně-patologickém jevu spojeného s ICT informováni stejně jako žáci. V tomto případě se však nepracuje s kazuistikou, nýbrž jim musí být poskytnuty informace o možnostech řešení jednotlivých situací v souladu s platnými právními normami. Program E-Bezpečí je schopen jako jeden z mála programů v ČR tento komplexní výcvik učitelů zajistit. Dostupné na <http://vzdelavani.e-bezpeci.cz>). Mimo jiné mají k dispozici i Metodický pokyn MŠMT (Č.j. MSMT- 22294/2013-1), ve kterém se jim podává metodika řešení tohoto nežádoucího chování mezi žáky. Je důležité, aby pedagogové uměli rozpoznat a řešit počáteční stadia tohoto jevu. K dispozici mají nápravná opatření jako například výchovná opatření jako je napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí řešeného problému do nového prostředí a podmínek. V případě rozvinutí pokročilé šikany a kyberšikany je nutná spolupráce školy s odborníky ze specializovaných zařízení. Zajištění ochrany dětí před šikanou a kyberšikanou vyžaduje další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti této problematiky, neboť běžné pedagogické postupy selhávají.

3.2.3 Edukace rodičů

Otázka edukace rodičů je velmi problematická již z toho důvodu, že rodič je nejsložitěji vzdělavatelným článkem v oblasti prevence rizikového chování spojeného s ICT. Rodiče jsou obvykle pracovně vytíženi a nezbývá jim mnoho volného času, ve kterém by mohli být vzděláváni. Proto se jako vhodná forma prevence zaměřené na rodiče jeví zejména prevence realizovaná prostřednictvím masmédií – formou videospotů či televizních pořadů, případně kampaní realizovaných v prostředí internetu. Ideálním stavem by bylo, kdyby rodiče spolupracovali na realizaci prevence rizikového chování spojeného s ICT přímo se školou. Tohoto ideálu se však zřídka kdy dosahuje.

3.2.4 Edukace budoucích učitelů

Jedna z možností, jak podpořit prevenci spojenou s rizikovým chováním pubescentů a adolescentů na internetu, je zvyšování znalostí v této oblasti u budoucích učitelů již na vysokých školách. Na Univerzitě Palackého v Olomouci je tematika spojená s rizikovým chováním na internetu zařazena do celé série výběrových předmětů (např. Moderní trendy v elektronické komunikaci, E-Bezpečí pro učitele aj.) a je také součástí projektu OP VK E-Synergie – vědeckovýzkumná síť pro rizika elektronické komunikace. Formou přednášek, seminářů, odborných workshopů a exkurzí jsou zvyšovány znalosti studentů učitelství, aby mohli lépe zvládat krizové situace při výuce. (Szolkowski, Kopecký a Krejčí, 2013, s. 38).

3.2.5 Kazuistika

V časopise *Instinkt* (2015, s.19) je uveden případ dvou českých třináctiletých školaček, kterým někdo zřídil falešné sociální profily s nabídkou erotických služeb. Vedle fotografií zveřejnil i jejich telefonní čísla a adresy. Na ulicích v okolí školy pak rozvěsil plakáty s podobným obsahem. Dívky i jejich rodiny obtěžovali dospělí muži se zájmem o erotické služby. Tento případ se v současné době řeší, ale stopy vedou k jedné z „kamarádek“, obou dívek ze školy.

Druhý případ se stal v zahraničí a skončil tragicky. Třináctiletá Hope Witsellová napsala do svého deníčku „Jsem rozhodnuta, cítím to v žaludku. Zkusím se oběsit a doufám, že se mi to podaří“. Když její rodiče četli tuto zprávu, byla už po smrti. Počátek tragického konce byl přitom nevinný. Hope chodila do sedmé třídy, kde se

jí líbil chlapec. Snahy ho upoutat se minuly účinkem a tak přitvrdila. Nafotila se nahá a snímek mu poslala na mobil. Tento telefon si ale půjčila jedna z kamarádek a obrázek přeposlala dalším spolužákům. Do té doby oblíbené a ve škole úspěšné dívce se změnil život. Fotografie zaplavila internet, spolužáci na ni pokřikovali, že je „šlapka, coura, děvka“. Následovalo od spolužáků vydírání požadující další fotky. „Nenávidí mě tisíce lidí“, napsala také do svého deníčku.

Tento případ, na rozdíl od události z českého prostředí, je s uvedením jména oběti včetně její fotografie, čímž je umocněna tragédie v podobě zmaru mladého úspěšně se vyvíjejícího dítěte. Jak uvádí odborníci přes kyberšikanu, takovýto detailní rozbor, včetně fotografií, je v ČR bohužel nepřipustný z důvodů „náhubkového zákona“, a s jejich názorem lze jen souhlasit. Podle zkušeností těchto odborníků podpořené z mnoha uskutečněných školení na toto téma, má detailní rozbor případů doplněné fotografiemi na žáky zcela jiný edukační efekt.

3.2.6 Právní rámec a normy související s kyberšikanou v České republice

Kyberšikana se stále více stává velkým problémem v řadě zemí světa. Některé země v důsledku neudržitelné situace byly nuceny přijmout řadu nových zákonů a bezpečnostních opatření, jako např. Polsko filtruje na školních sítích přístup k internetu a zakáže dětem ve školách používat mobilní telefony. Jak uvádí Šmahaj (2014, s. 69) v USA je kyberšikana od roku 2006 federálním zločinem a např. ve státě Nevada, kde bylo zjištěno, že téměř 50% dětí se stalo cílem kyberšikany, je od června 2010 kyberšikana považována za trestný čin. V ČR do současné doby nebyla přijata právní norma, která by postihovala šikanu a kyberšikanu. Existuje však mnoho právních dokumentů, které se tímto fenoménem zabývají jako např. státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života, Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina práv a svobod jako Ústavní zákon, Úmluva o právech dítěte, Listina základních práv EU, Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů - zákaz natáčení, fotografování a zveřejnění snímku bez souhlasu dotyčné osoby, v občansko-právním řízení se projednává i náhrada škody způsobené šikanováním, přičemž jde o škoda jednak hmotné ale i nehmotné povahy, vyžadující finanční kompenzaci, Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 218/2003Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích a přestupkovém řízení, ve znění pozdějších předpisů – ublížení na cti, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a v neposlední řadě Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který má několik paragrafových ustanovení, jejichž skutkovou podstatu trestného činu může pachatel svým jednáním naplnit. Jde o právní kvalifikace jako je tr. čin účast na sebevraždě dle ust. § 144, vydírání dle ust. § 175, neoprávněné nakládání s osobními údaji dle ust. § 180, poškozování cizích práv dle ust. § 181, porušování tajemství dopravovaných zpráv dle ust. § 182, porušování tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí dle ust. § 183, pomluva dle ust. § 184, šíření pornografie dle ust. § 191, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií dle ust. § 192, podvod dle ust. § 209, neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči informací dle ust. § 230, opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat dle ust. § 231, poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti dle ust. § 232, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci dle ust. § 352, nebezpečné vyhrožování dle ust. § 353, nebezpečné pronásledování dle ust. § 354, podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle ust. § 356 a šíření poplašné zprávy dle ust. § 357. Z výčtu paragrafů trestního zákoníku je zřejmé, že celá řada projevů tohoto patologického jevu, které mohou být dle těchto ustanovení právně postihnuta, spadají do oblasti kriminálních deliktů. Pakliže nápravná opatření ze strany pedagogů jsou nedostatečná, mívají se účinkem, nebo chování agresorů dosahuje takového stupně společenské škodlivosti, kde nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, nastupuje trestně-právní postih. V daném případě se bude jednat převážně o osoby nezletilé, tedy mladší 15 let, které nejsou trestně odpovědné, ale soud pro mládež jim může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, některá z následujících

opatření, jako dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve střediscích výchovné péče a ochrannou výchovu. V případě dovršení věku 15-ti let agresora půjde již o trestní odpovědnost osoby mladistvé, tedy ve věku 15 – 18 let, bude toto protiprávní jednání posuzováno opět soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb. s ohledem na jejich rozumovou a mravní vyspělost.

Je tedy dostatečných právních nástrojů, které lze aplikovat v případě, kdy šikana a kyberšikana dosáhne takových rozměrů, že je možné toto protiprávní jednání subsumovat pod některou ze skutkových podstat přestupku, či trestného činu. Vyvinutí se z trestní odpovědnosti, jak uvádí Kolář (2011, s. 289), lze pouze v případě duševní poruchy, která v době spáchání trestného činu způsobila, že agresor, tedy pachatel nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost, nebo ovládat své jednání. Tento úzus však nelze aplikovat v případě, pokud se pachatel do tohoto stavu přivedl sám po předchozím požití alkoholických nápojů či jiných omamných prostředků.

V teoretické části práce jsme z dostupných zdrojů provedli průřez tématem týkající se šikany a kyberšikany. Vysvětlením pojmů a definic tohoto fenoménu, včetně uvedení rozdílů mezi šikanou a kyberšikanou jsme učinili za dost pochopení a osvětlení termínů spojených s tématem páce, včetně poukázání na preventivní a edukační programy zainteresovaných orgánů a institucí.

Bylo také zjištěno z dostupných publikací a výzkumných projektů, že učitelé se na pedagogických fakultách zaměřují především na odborný obsah jednotlivých předmětů, ovšem neučí, jak se má správně zasáhnout proti šikaně v jakékoliv podobě.

Na školách různého stupně se přitom se šikanou setká polovina žáků a existuje na každé škole. K jisté nápravě v oblasti vzdělávání dochází alespoň v rámci programu Minimalizace šikany k proškolení pedagogů a vedoucích pracovníků. Podle celostátního výzkumu Michala Koláře uskutečněného v roce 2001, dochází u více jak 41 procent žáků během školní docházky k šikanování. Proto je tak důležitá osvěta a edukace učitelů v této oblasti nezdravého patologického jevu, aby nemuseli před výchovnými poklesky zavírat oči, ale naopak nastavili a udržovali zdravé a přátelské vztahy v třídním kolektivu žáků.

Je také v této oblasti žádoucí, aby učitelé dokázali pracovat a reagovat ve školním prostředí adekvátně na všechny rizikové jevy, dříve nazývané sociálně pato-

logické jevy spojené s rizikovým chováním žáků a zaujímat účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizovat tyto projevy a následně přijímat efektivní opatření.

Na tuto část práce navazuje část empirická, čímž dosáhneme propojení teoretických poznatků s praktickými zkušenostmi s kyberšikanou.

3.3 KOGNITIVNÍ ASPEKTY METODOLOGIE VÝZKUMU

Než přistoupíme k empirické části týkající se výzkumu vybraných projevů kyberšikan na ZŠ, dotkneme se některých aspektů metodologie. Před zamyšlením se nad sestavením otázek do dotazníku s přihlédnutím k cílové skupině respondentů a jeho následného sestavení, jakož i závěrečného vyhodnocení sběru dat, bude třeba vzít v potaz kognitivními aspekty, metodu validizace a v neposlední řadě velikosti chyb respondentů a tazatelů v podobě správně postavených otázek a vyhodnocení sběru dat. Jak uvádí (Vinopal, s.16) chyby měření pramení ze čtyř hlavních zdrojů a to osob tazatele a respondenta, výzkumného nástroje a techniky sběru dat.

Vliv na konečný efekt otázky, s přihlédnutím k věku respondentů, mají mimo jiné i formální aspekty jako je délka a struktura položeného dotazu, zda jde o otázku otevřenou či uzavřenou, počet a také pořadí otázek apod. Je možno říci, že prakticky každá otázka požaduje po respondentovi, aby pátral v paměti, zda se stal svědkem nějaké události s negativním podtextem, Proto také z hlediska výzkumu je třeba počítat s nepřesnou a neúplnou informací, neboť respondent má přirozenou potřebu vytěsnit nepříjemné zážitky z dosahu svých vzpomínek. Sice ví, že se staly, a dokázali by celou událost pravděpodobně i rekonstruovat, nicméně riziko silného emočního vypětí, které by v danou chvíli hrozilo, nehodlají podstoupit. Takže nelze hned usuzovat a činit závěry, že dotazovaný v některých případech neodpovídal na položené otázky pravdivě. Na základě získaných výsledků je pak možné posuzovat validitu výzkumného nástroje i jeho spolehlivost (zda ji všichni pochopili stejně). (Vinopal s. 66)

Jak jsme již uvedli, pro výzkum byla použita kvantitativní metoda získávání dat a to dotazníkovým šetřením. Podle Chráska (2007, s. 17) kvantitativně orientovaný výzkum objasňuje podstatu klasického pedagogického výzkumu a analyzuje jeho základní fáze, přičemž v první řadě věnuje pozornost informačním zdrojům. Konsta-

tuje, že žádný empirický důkaz nemůže hypotézu nikdy jednoznačně dokázat. V metodologické příručce autora Gavory (2010, s. 35-36) je uvedeno, že kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji, které se dají matematicky zpracovat, dále zabezpečuje nestrannost pohledu, zejména je-li použita metoda dotazníkového šetření, vybírá zkoumané osoby tak, aby co nejvýstižněji reprezentovaly určitou populační skupinu apod.

Dotazník, který slouží zejména k hromadnému získávání údajů, se skládá obvykle ze tří částí a to úvodu, samotných otázek a poděkování respondentům. (Gavora, 2010, s. 121-122). Tyto metodologické postupy byly využity při sestavení dotazníku.

3.4 Závěrečné shrnutí

Teoretická část práce se zabývá seznámením s problematikou šikany, jejíž nedílnou součástí je i kyberšikana, kdy jsou popsány jednotlivé formy a projevy kyberšikany a příklady reálných situací, mnohdy s tragickým koncem. Vzhledem k povaze kyberšikany a její šíření, není možno opomenout informační a komunikační technologie, bez jejichž raketového rozvoje a masového šíření, by tato problematika nemohla vzniknout.

Dále jsou v teoretické části probrány role účastníků šikany, potažmo kyberšikany. Důležitou roli hraje prevence a edukace rizikového chování na sociálních sítích, se zaměřením at' už na děti, rodiče, učitele nebo budoucí učitel.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ ŽÁKŮ DRUHÉHO STUPNĚ ZŠ

Jak již bylo v práci uvedeno, tématem šikany a kyberšikany se stále věnuje ze strany příslušných orgánů a institucí nedostatečná pozornost a proto jsme se rozhodli provedeným výzkumem zjistit úroveň vnímání tohoto fenoménu žáky ZŠ. V odborné publikaci Šmahaj (2014, s. 72-76) seznamuje čtenáře s některými realizovanými mezinárodními a nadnárodními institucemi a projekty týkající se kyberšikany. Jedná se např. o Evropský projekt, Projekt Kyber-trénik, Výzkum kyberšikany v Belgii, COST Action ISO801 on Cyberbullying (jde o první mezinárodní síť výzkumných pracovišť 28 evropských států včetně ČR a Austrálie), EU Kids Online (2006-2009) a (2009-2011) a Světový internetový projekt (2009-2010) zřízený Fakultou komunikačních studií v Singapuru.

Uvedené informace potvrzují, že v řadě zemí je problematika kyberšikany dětí společenským problémem.

V posledním období největší výzkum rizikového chování dětí v kyberprostoru provedla v ČR Univerzita Palackého v Olomouci, kterého se zhostilo více než 21 tisíc dětí, jehož prezentace výsledků proběhla v polovině roku 2013.

Nečiníme si ambice poměřovat se v této oblasti výzkumu s renomovanými výzkumnými institucemi a univerzitami, pouze využijeme některých metod a dotazníků k vytvoření podkladů pro odpovědi žáků ZŠ, které nás budou zajímat.

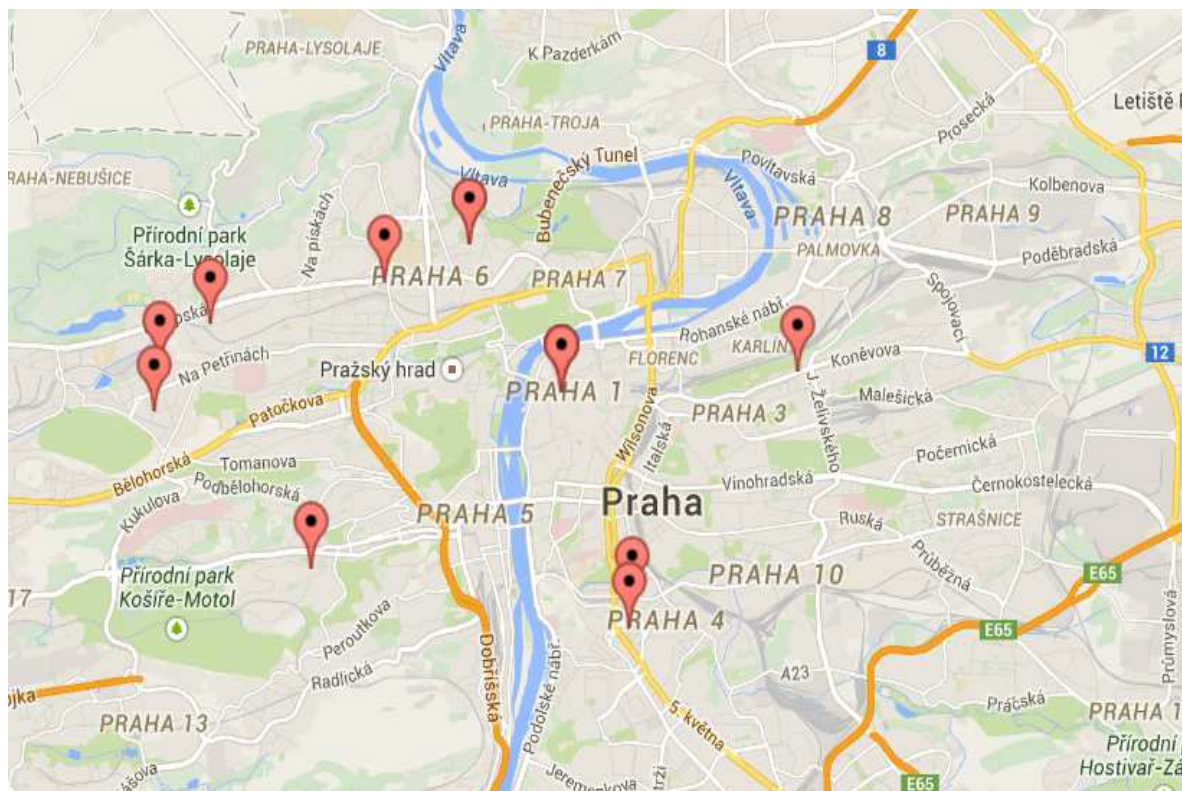
4.1 Výzkum rizikového chování

Základní oblastí, na kterou byl výzkum směřován, byly osobní zkušenosti žáků 6. tříd a 9. tříd ZŠ v Praze a 6. tříd a 9. tříd v ZŠ v Bojkovicích s šikanou a vybranými projevy kyberšikany v závislosti na velikosti obce a potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. K dosažení vytyčených cílů budou v práci použity metody statistické, metody analýzy a syntézy dat, metody matematické, grafické a obrazové.

Mapa ukazuje místa provedených školení, kde v rámci terénních akcí projektu E-Bezpečí bylo od r. 2008 doposud proškoleny více než 23 000 žáků a studentů základních a středních škol, přes 2600 učitelů základních a středních škol a několik tisíc policistů a rodičů se zaměřením na oblast rizikové komunikace v prostředí internetu a s ním související negativní komunikační jevy.

Obr. 2. Mapa obsahující přehled institucí proškolených v rámci projektu E-Bezpečí

Obr. 3. Mapa obsahující přehled institucí proškolených v rámci projektu E-Bezpečí v Praze

Z těchto map je patrné, že vytipované ZŠ neprošly školením v rámci projektu E-Bezpečí realizovaný dlouhodobě Centrem prevence rizikové virtuální komunikace (dále jen PRVoK) při PF UP v Olomouci, zaměřeném právě na prevenci, vzdělávání, výzkum a intervenci s dosahem na celém území ČR, což splnilo první z požadavků uskutečnění výzkumu a druhým požadavkem bylo, aby vedení školy bylo tomuto projektu nakloněno, neboť ne všude jsme se setkali se vstřícnou reakcí ohledně tohoto výzkumu.

4.1.1 Úvod do problematiky a cíl výzkumu

Jednou z motivací výzkumu rizikového chování žáků vyrůstajících v rozdílném prostředí (velkoměsto versus malé město) a s předpokladem rozdílné úrovně gramotnosti (žáci 6. tříd ZŠ versus žáci 9. tříd ZŠ) v oblasti počítačové techniky a v prostředí internetu bude třeba zjistit, zda-li žáci v Praze a v Bojkovicích mají rozdílné znalosti a osobní zkušenosti s šikanou a vybranými projevy kyberšikany, ev. zda existují rozdíly ve znalostech významu slova kyberšikana mezi mladšími a staršími žáky a také, zda žáci 6. tříd jsou ve větší míře aktéry kyberšikany, než žáci 9.

tříd. Na základě těchto odpovědí budou pak potvrzeny, či vyvráceny stanovené hypotézy.

4.1.2 Hlavní výzkumný cíl:

Zjistit znalosti a zkušenosti žáků druhého stupně ZŠ se šikanou a s kyberšikanou a jejich znalost bezpečného chování na internetu, vzhledem k jejich příslušnosti ZŠ vzhledem k velikosti města, v němž se škola nachází.

- Jako vzorec pro velké město jsem si určil to s min. 100 tis. obyvateli. Prahu jsem zvolil vzhledem k místní a osobní znalosti, protože zde pracuji, ale také proto, že kontrast poměru velikosti k jinému městu bude největší.
- Jako malé město bylo zvoleno to s méně než 10. tis. obyvateli, kdy jsem zvolil Bojkovice, jako místo mého bydliště.

Dílčí výzkumné otázky:

DVO 1: Jaké pořady sledují obě srovnávané skupiny žáků v TV? (otázka č.6 v dotazníku: Jaké pořady a filmy nejraději sleduješ v televizi?)

DVO 2: Zda, v jaké míře a z jakých důvodů tráví obě srovnávané skupiny žáků čas na internetu? (otázka č.7: Kolik času trávíš na internetu?, otázka č.8: K čemu internet nejvíce používáš?, otázka č.9: Jaké údaje o sobě na internetu zveřejňuješ?)

DVO 3: Zda a v jaké míře se žáci obou srovnávaných skupin stali původci šikany/kyberšikany? (otázka č. 13: Dopustil/a/ jsi se šikany ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrahováním opakovaným fyzickým napadáním?, otázka č. 14: Posílal/a/ jsi mobilním telefonem či po internetu zprávy, fotografie, nebo videa, které by měly zesměšnit, ztrapnit nebo ponížit?)

DVO 4: Jaká je/byla znalost pojmů šikana a kyberšikana u obou srovnávaných skupin žáků? (otázka v dotazníku č. 11. Znal/a/ jsi již dříve pojem šikana a od koho?, otázka č. 12: Znal/a/ jsi pojem kyberšikana a od koho?)

DVO 5: Zda a v jaké míře se žáci obou srovnávaných skupin stali obětí šikany/kyberšikany? (otázka č.15 Šikanoval tě někdo tím, že tě, otázka č. 16: Kdo tě takto šikanoval?, otázka č. 17 : Jak jsi na to reagoval/a?)

DVO 6: Zda a v jaké míře se žáci obou srovnávaných skupin stali svědky šikany/kyberšikany? (otázka č.18: Byl/a/ jsi svědkem šikany?)

4.1.3 Výzkumné cíle

1. Zjistit jaké pořady v televizi sledují obě srovnávané skupiny žáků
2. Zjistit v jaké míře a z jakých důvodů tráví obě srovnávané skupiny žáků čas na internetu
3. Zjistit jaká je znalost pojmů šikana a kyberšikana u obou srovnávaných skupin žáků
4. Zjistit znalost pojmů šikana a kyberšikana u obou srovnávaných skupin žáků
5. Zjistit v jaké míře se žáci obou srovnávaných skupin stali obětí šikany/kyberšikany
6. Zjistit jaké míře se žáci obou srovnávaných skupin stali svědky šikany/kyberšikany

4.1.4 Hypotézy

H1

HA Žáci ZŠ na teritoriu velkého města se stali obětí šikany a kyberšikany ve škole ve větší míře, než žáci ZŠ z malého města.

H0 Žáci ZŠ na teritoriu velkého města se stali obětí šikany a kyberšikany stejně často jako žáci z malého města

H2

HA Znalost pojmu šikana a kyberšikana bude u žáků 6. tříd nižší než u žáků 9. tříd.

H0 Znalost pojmu šikana a kyberšikana bude u žáků 6. tříd stejně velká jako u žáků 9. tříd.

Tento předpoklad lze dovodit z nižší mentální úrovně mladších žáků, jakož i méně rozvinuté počítačové gramotnosti oproti žákům starším výzkumného vzorku.

Jak uvádí Šmahaj (2004, s. 88), některé z výzkumných studií došly ke zjištění, že děti v mladším věku mají pořád signifikantně častější zkušenost s tradiční šikanou, než kyberšikanou.

4.1.5 Výsledky a analýza výzkumu

Jak již bylo uvedeno shora, výzkum se uskutečnil na Základní škole v Praze a to části Praha 6 – Dejvice, tato škola byla založena v roce 1930. Školu navštěvuje 523 žáků, z toho na I. stupni je 215 dětí a na II. stupni 308 dětí. Pedagogický sbor je v počtu 39, kdy zde učí 27 žen a 12 mužů. Na škole dále působí školní metodička prevence, výchovná poradkyně, školní speciální pedagožka a školní psycholog. Škola zjišťuje semináře a odborné přednášky v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro žáky, rodiče a ostatní pedagogické pracovníky, spolupracuje s vedením školy a s členy poradenského týmu v oblasti prevence sociálně patologických jevů, spolupracuje s ostatními pedagogy v oblasti diagnostické činnosti a při řešení problémů s výskytem sociálně patologických jevů, poskytuje žákům a rodičům intervenci v krizových situacích výskytu sociálně patologických jevů, organizuje adaptační výjezdy žáků 6. tříd, zajišťuje finanční prostředky přidělované z grantů pro aktivity v oblasti prevence sociálně patologických jevů, zpracovává minimální preventivní program, koordinuje jeho realizaci s ostatními pedagogickými pracovníky a vyhodnocuje jeho plnění, spolupracuje s odbornými pracovišti v oblasti prevence sociálně patologických jevů, organizuje schůzky s rodiči a účastní se řešení problémů souvisejících s výskytem sociálně patologických jevů. Základní škola z příhraničního města v Bojkovicích byla vybrána za účelem srovnání se shora uvedenou školou v Praze. Tato škola byla založena v roce 1931. Jedná se o spádovou základní školu pro přilehlé obce. Základní škola disponuje kapacitou 800 dětí, v současné době navštěvuje 467 dětí, kdy 193 dětí je na I. stupni a 274 dětí na II. stupni to v 20 třídách. Jedna třída v ročníku II. stupně je s rozšířenou výukou tělesné výchovy, kdy je součástí sportovního střediska s intenzifikací na volejbal – doplňkové sporty lehkou atletiku, kopanou a lyžování. Pedagogický sbor je ve složení 25 žen a 8 mužů. Na škole působí jeden preventista. Škola má vypracován minimální preventivní program sociálně patologických jevů. V protidrogové prevenci se zaměřili na zdravý životní styl, záludnost drog, alkoholismus a kouření. Preventivně žáky upozorňovali na nebezpečnost kyberšikany, se kterou byli na třídních schůzkách řádně seznámeni i zákonní zástupci. Proběhly besedy

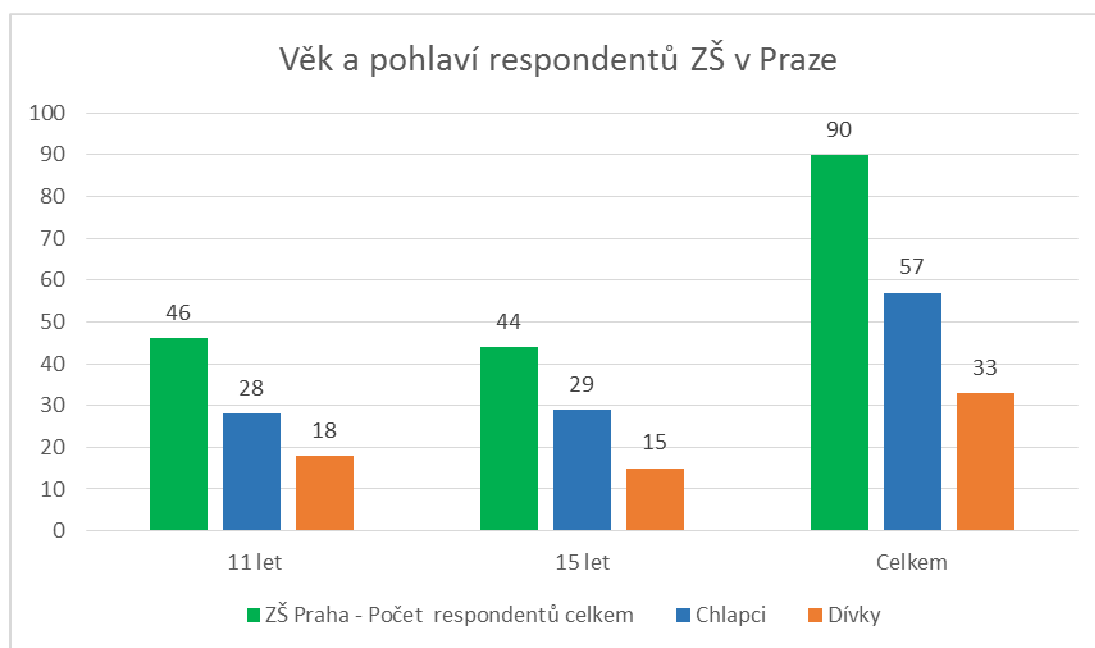
o nevhodném chování ve škole i na veřejnosti a v zájmových útvarech, ve sportovních oddílech a klubech.

K výzkumu bylo mimo jiné třeba získat určitý proporcionální počet žáků vytipovaných základních škol z důvodů větší objektivity získaných výsledků. V ZŠ v Praze bylo osloveno 46 žáků. 6. třídy a 44 žáků 9. třídy, čímž vznikl výzkumný vzorek 90 studentů. V ZŠ v Bojkovicích bylo osloveno celkem 48 žáků 6. třídy a 42 žáků 9. třídy, což v součtu činilo rovněž 90 studentů této školy a to z důvodů proporcionality. V obou případech byla za tímto účelem vyčleněna jedna vyučovací hodina, tj. 45 minut včetně úvodního slova. Ředitelé vybraných ZŠ úzce spolupracovali při přípravě dotazníkového šetření mimo jiné tím, že uvolnili prostory v areálu školy, kde mohlo dojít k důstojnému uskutečnění zamýšleného záměru a kde žáci měli dostatečný prostor nerušeně a samostatně pracovat. Před samotným vyplňováním dotazníku, bylo třeba žáky seznámit s tím, že cílem tohoto výzkumu je zmapovat, jak vnímají význam jednotlivých pojmů. Konkrétní pojmy uvedené v dotazníku se však žáci dověděli až v průběhu jeho vyplňování. Na počátku byla také žákům zdůrazněna důležitost prováděného výzkumu, že neexistují správné a špatné odpovědi, ale pouze takové, které jsou upřímné, tedy co si o daném pojmu myslí a jak jej doopravdy vnímají a rovněž, aby dlouho nepřemýšleli nad daným pojmem a odpovědí.

Na základě těchto poznatků bylo třeba v maximální míře se věnovat přípravě dotazníku, kvalitnímu zpracování otázek za účelem jednoznačné interpretace.

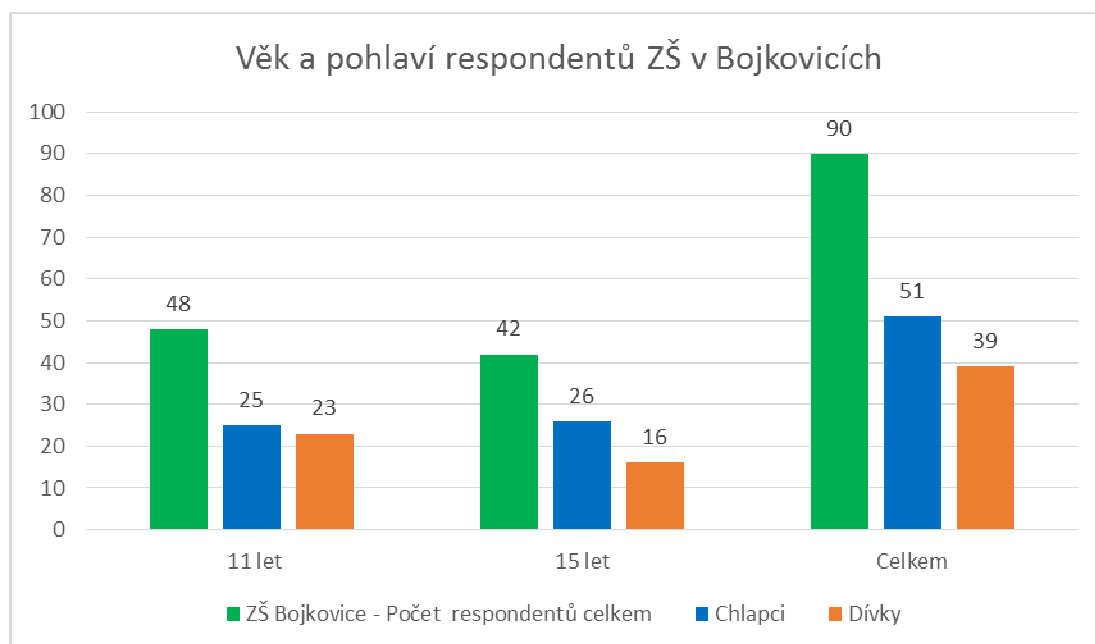
Vyhodnocení jednotlivých anonymních odpovědí na 18 otázek otevřeného, uzavřeného a polozavřeného typu z dotazníku vyplývají následující závěry, které jsme pro lepší přehlednost a orientaci zakomponovali do jednotlivých grafů.

Otázka č. 1, 2 Věk a pohlaví respondentů ZŠ v Praze

Graf č. 1 Věk a pohlaví respondentů ZŠ v Praze

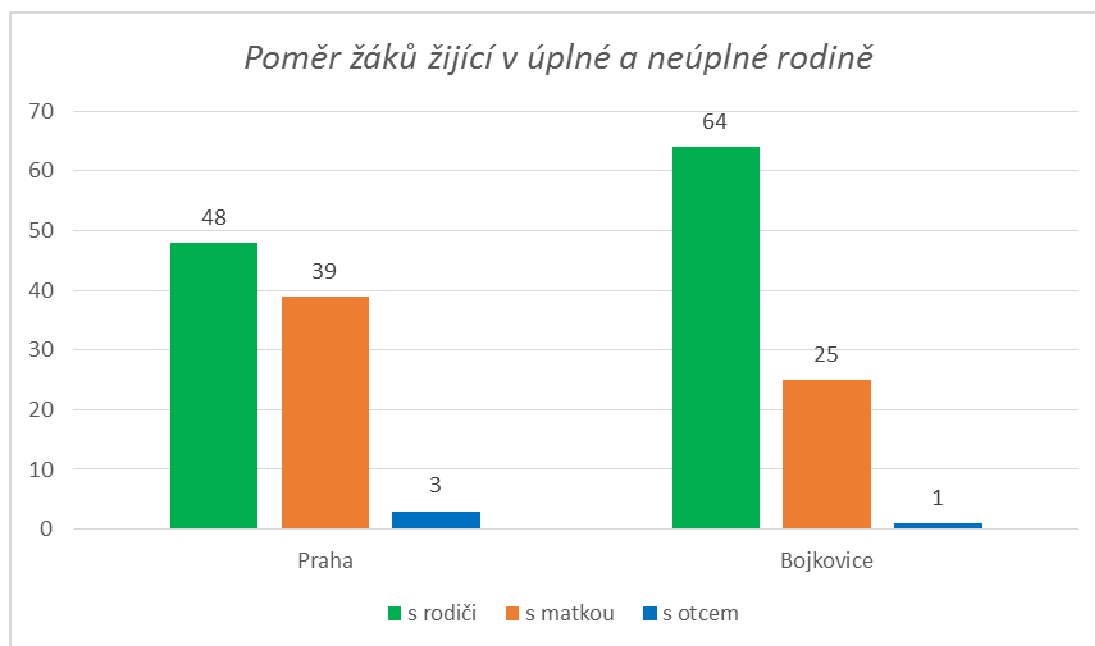
V této otázce je vyjádřen věk, pohlaví a počet vybraných respondentů. Žáci 6. tříd uvedli věk 11 let a žáci 9. tříd uvedli věk 15 let. Celkově bylo osloveno 90 žáků tamní školy, z toho 51 % žáků 6. tříd v poměru 28 chlapců a 18 dívek a 44 % žáků 9. tříd v poměru 29 chlapců a 15 dívek.

Graf č. 2 Věk a pohlaví respondentů ZŠ v Bojkovicích

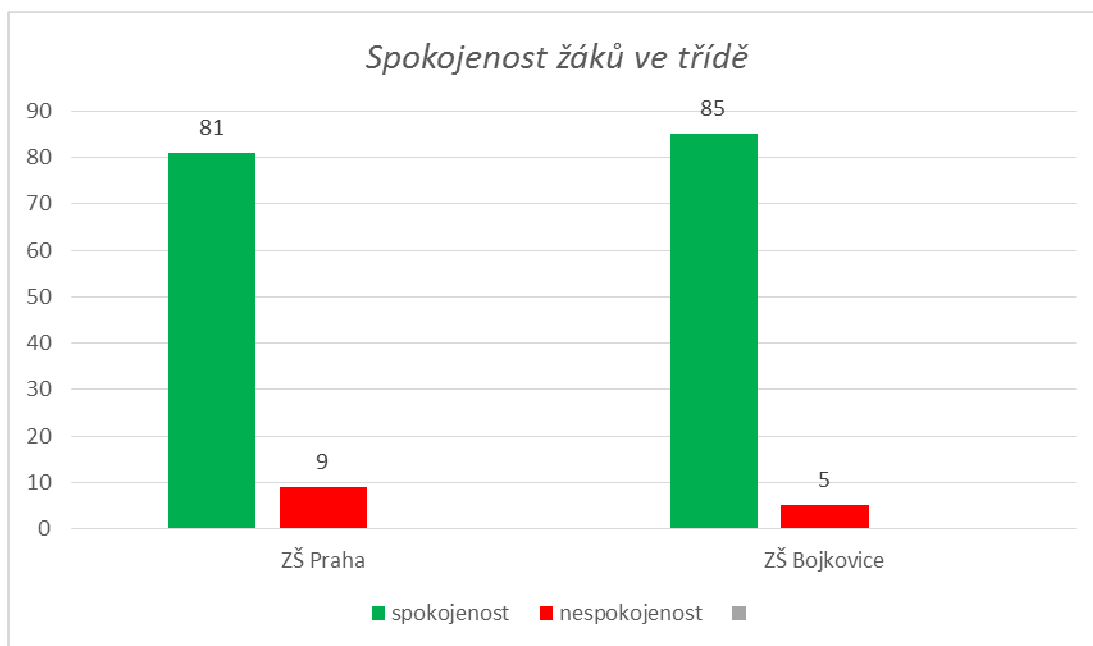
V této otázce je vyjádřen věk, pohlaví a počet vybraných respondentů. Žáci 6. tříd uvedli věk 11 let a žáci 9. tříd uvedli věk 15 let. Celkově bylo osloveno 90 žáků tamní školy, z toho 53 % žáků 6. tříd v poměru 25 chlapců a 23 dívek a 47 % žáků 9. tříd v poměru 26 chlapců a 16 dívek.

Otázka č. 3 Bydlíš s oběma rodiči, jen s matkou nebo jen s otcem?

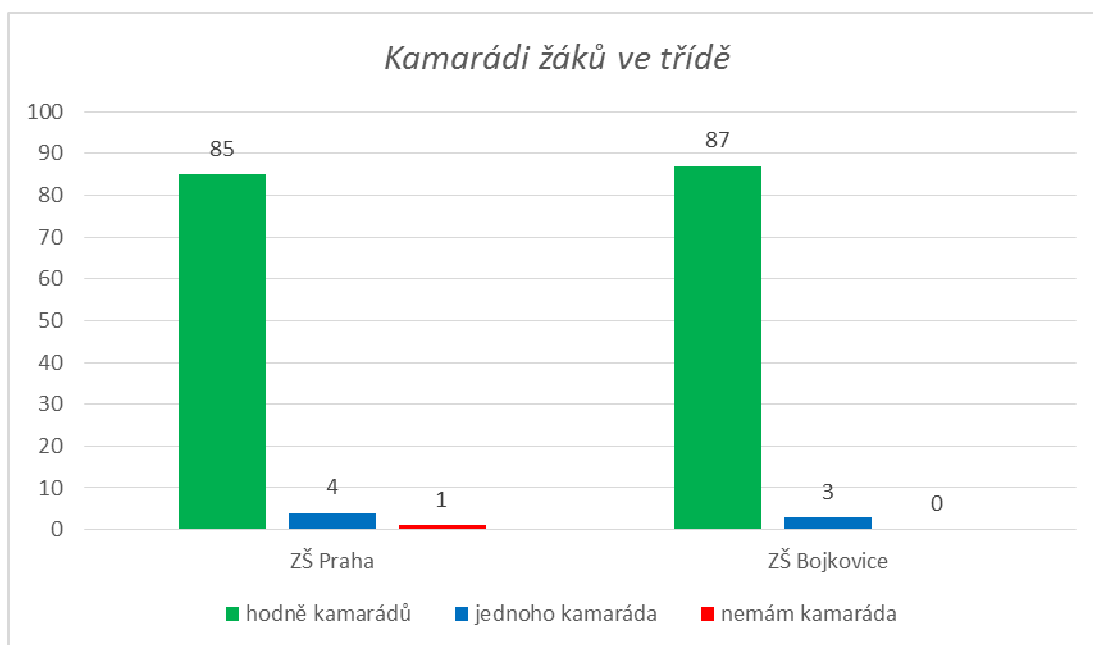

Graf č. 3 Poměr žáků žijící v úplné a neúplné rodině

Tato otázka směřovala na rodinný život respondenta, neboť by mohl mít souvislost se závadovým chováním ve škole, kterým je právě zkoumaný jev jako je šikana a kyberšikana. Jeden rodič není přirozeně schopen nahradit plně funkční rodinu z důvodů nemožnosti se plně věnovat výchově svých dětí, včetně zvladatelnosti tohoto procesu v době nastupujícího složitého období puberty. Z odpovědí vyplývá, že téměř polovina žáků navštěvující ZŠ v Praze žije v neúplné rodině, přičemž v bojkovické škole jde o 30% takovýchto žáků.

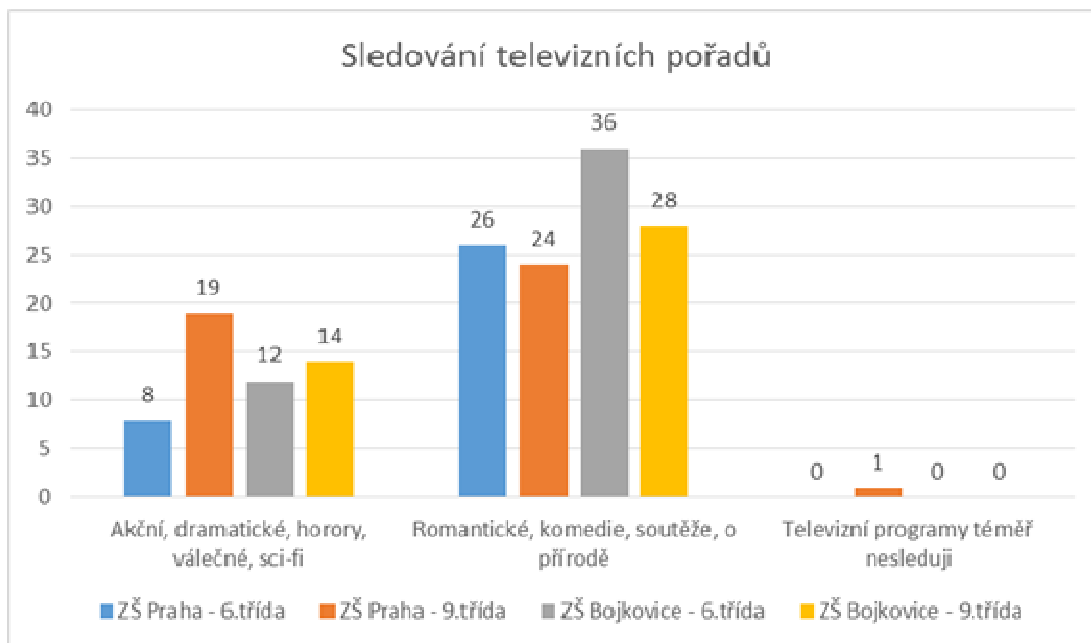
Otázka č. 4 Jsi spokojený/á ve třídě?**Graf č. 4** Spokojenost žáků ve třídě

Na tuto otázku v obou školách odpovědělo kladně v prvním případě 81 žáků, tedy 90 % a ve druhém případě 85 žáků, tedy 95 % respondentů. Je předpoklad, že spokojení žáci budou v menším ohrožení šikanou ev. kyberšikanou.

Otázka č. 5 Máš ve třídě dobré kamarády/ky?**Graf č. 5** Kamarádi žáků ve třídě

Z těchto odpovědí vyplývá, že respondenti mají ve třídě vesměs více kamarádů, v ZŠ Praze 85 žáků, což činí 95 %, 4 žáci mají 1 kamaráda, což činí 4 % a jen 1 žák nemá ani jednoho kamaráda, což činí 1 %. V druhém případě bojkovické školy je to obdobné s tím, že všichni žáci mají kamarády a to, 87 žáků má více kamarádů, což činí 97 % a 3 žáci mají jednoho kamaráda, což činí 3 %. Tato otázka úzce souvisí s předchozí otázkou spokojenosti žáků ve třídě.

Otázka č. 6 Jaké pořady a filmy nejraději sleduješ v televizi?

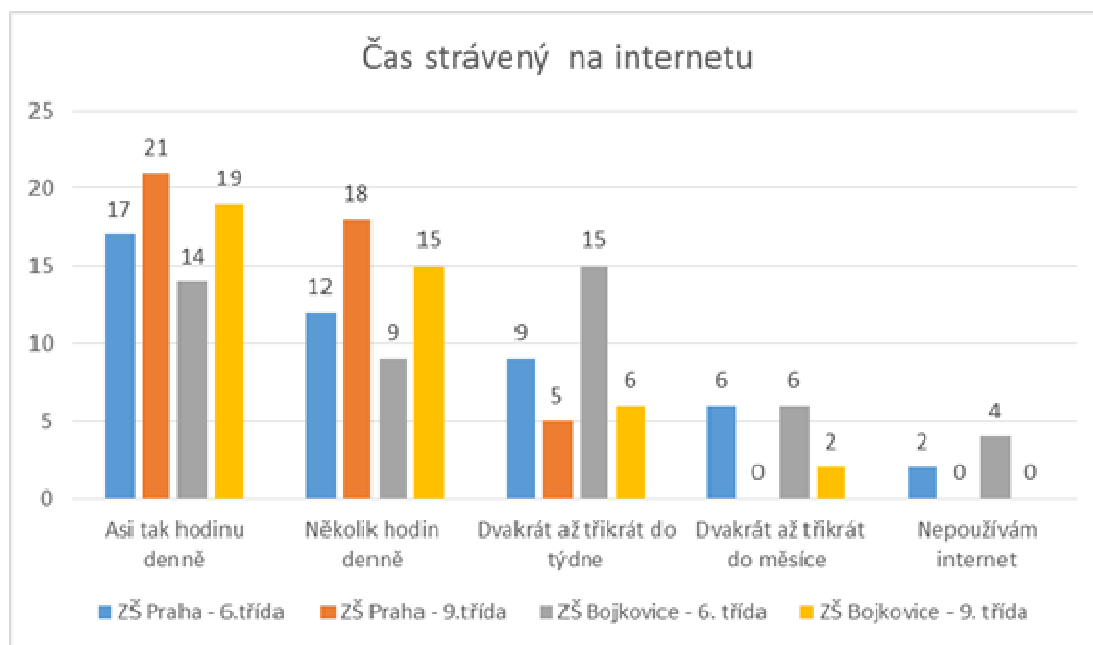

Graf č. 6 Sledování televizních pořadů

Z odpovědí na tuto otázku lze vysledovat, že žáci 6. tříd obou základních škol a 9. třídy bojkovické základní školy téměř ve stejné míře sledují pořady s dramatickým podtextem s tím, že mírně vyšší procento (43%) je to u žáků 9. tříd v Praze. U žáků obou škol převládá sledovanost zábavných a pořadů s odlehčeným tématem. Dívky v obou základních školách a to jak 6-tých tak 9-tých tříd preferovaly pořady s romantickou tematikou. Také se potvrdilo, že téměř všichni žáci televizi sledují. Je otázkou, do jaké míry je to ovlivňuje a motivuje k nevhodnému chování na sociálních sítích v podobě šikany apod. Výzkumy a znalci v tomto oboru, jak je uvedeno na jiném místě práce, se v názorech značně liší. Jedni uvádí, že již samotné sledování televize je škodlivé a ovlivňuje chování dětí negativním směrem, jiní jsou toho názoru, že pouze sledování pořadů s násilnickými a dramatickými prvky a jiní se domnívají, že to může být škodlivé, nicméně s malým dopadem na chování dětí. Přikláníme

se k názoru, že sledování pořadů s násilnickou tematikou má vliv na nevhodné až agresivní chování dětí.

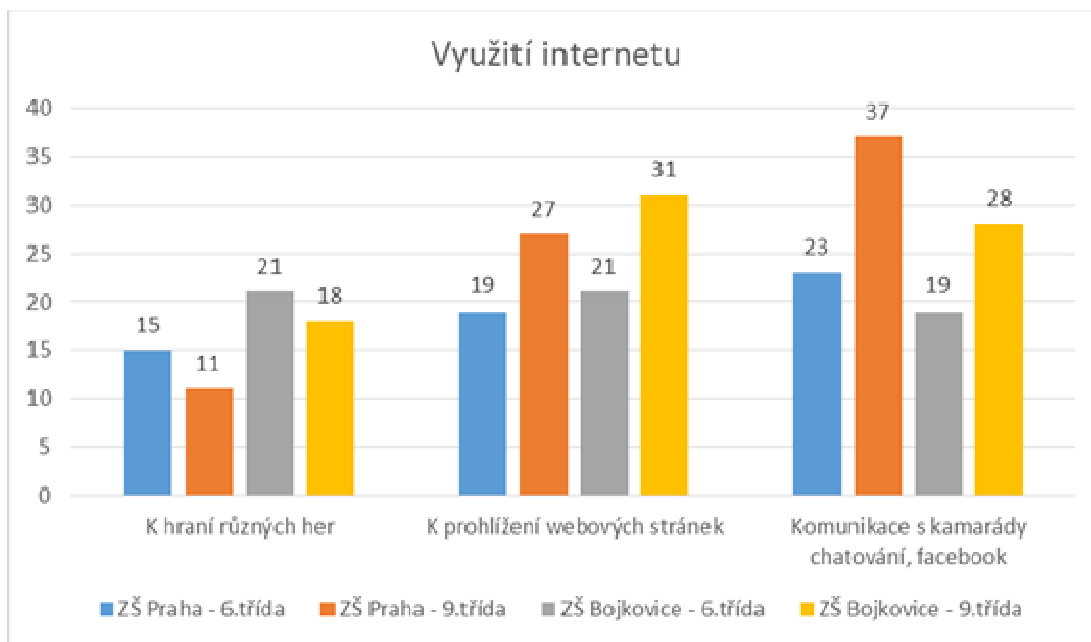
Otázka č. 7 Kolik času trávíš na internetu?

Graf č. 7 Čas strávený na internetu

Z grafu lze vypočítat, že čas strávený na internetu žáky velkého i malého města je téměř srovnatelný a jen malé procento a to pouze u žáků 6. tříd lze konstatovat, že nepoužívají internet vůbec. Lze z toho dovodit předpoklad, že internetová gramotnost žáků obou škol je na téměř stejné úrovni a velikost města a sociodemografické hledisko nemá prakticky téměř žádný význam.

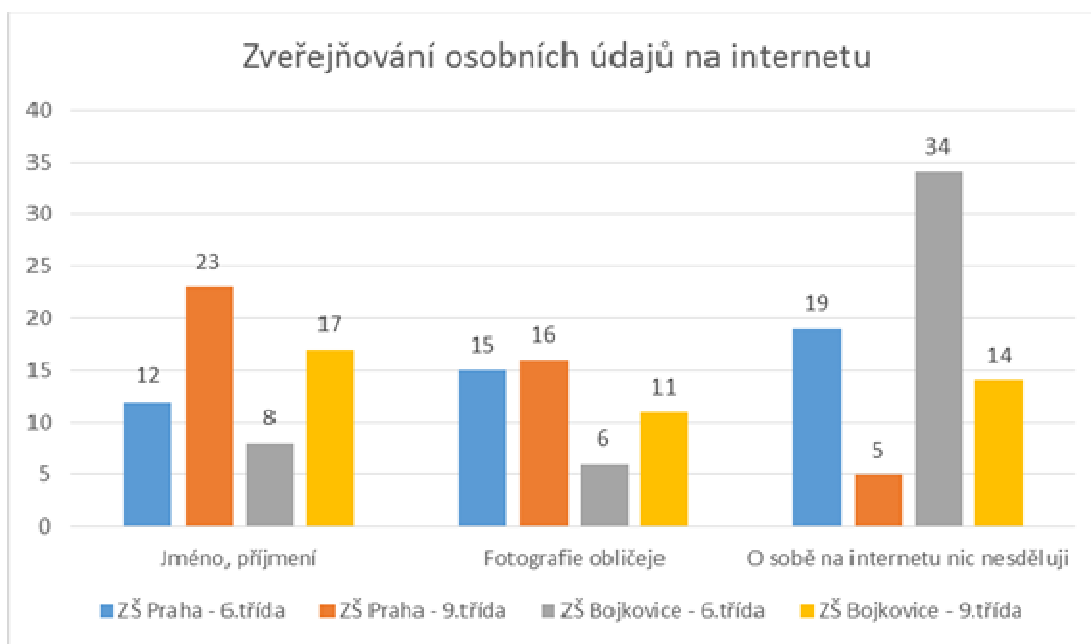
Otázka č. 8 K čemu nejvíc používáš internet?

Graf č. 8 Využití internetu

Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že žáci obou škol ve velké míře využívají internetu k různým činnostem nastíněným v možnostech podotázky. Z jednotlivých výsledků z grafu vyplývající je navíc patrné, že žáci používají internet k různorodým činnostem, převážně však k prohlížení webových stránek a ke komunikování s kamarády. Například 41 % žáků 6. třídy ze ZŠ v Praze a 46 % ze ZŠ v Bojkovicích tráví čas prohlížením webových stránek, což je velmi podobné, větší rozdíl je pouze u žáků 9. tříd, kdy v pražské základní škole komunikuje s kamarády 74 % žáků oproti žákům z bojkovické školy, kde takto komunikuje 66% žáků. Jiným způsobem a to ke studiu a vzdělávání se využívá internet 9 žáků tj. 20 % 9. třídy z pražské základní školy a 7 žáků tj. 17 % 9. třídy z bojkovické základní školy.

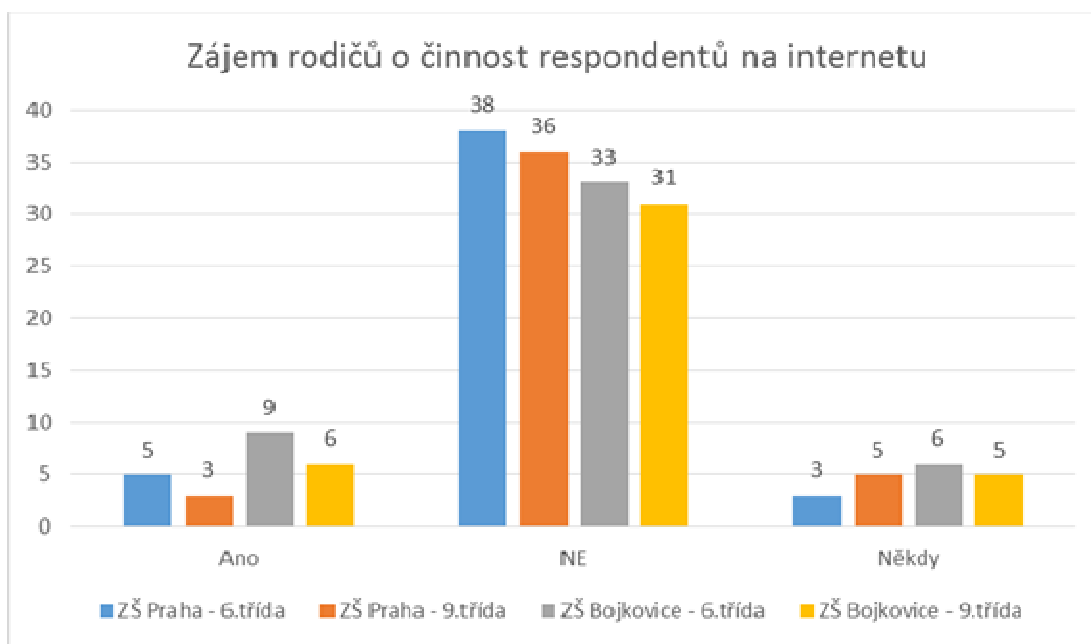
Otázka č. 9 Jaké údaje o sobě na internetu zveřejňuješ?

Graf č. 9 Zveřejňování osobních údajů na internetu

Na tuto otázku zkoumající ochotu zveřejnit své osobní údaje, odpověděli respondenti pokud jde o jednotlivé školy, poměrně rozdílně, pouze ve sdílení fotografií obličeje na internetu, když 32 % žáků ZŠ v Praze by tak učinilo oproti 12 % žáků ZŠ Bojkovice. Výrazný rozdíl je pak v nezveřejnění údajů z otázky vyplývající a to 41 % žáků 6-tých tříd a 10 % žáků 9-tých tříd ZŠ v Praze oproti 73 % žáků 6-tých tříd a 33 % žáků 9-tých tříd ZŠ v Bojkovicích. Z toho vyplývá, že žáci v malém městě jsou méně sdílní v podávání informací o sobě samých. Domníváme se, že děti v tomto věku nejsou dostatečně schopni rozpoznat, které údaje jsou více a které méně citlivé k zveřejňování a proto jsou i tato zjištění alarmující, neboť si neuvědomují, že si tyto informace může prohlédnout kdokoli a zneužít je k různým patologickým praktikám. Tato nízká ostražitost vede k šikaně na sociálních sítích.

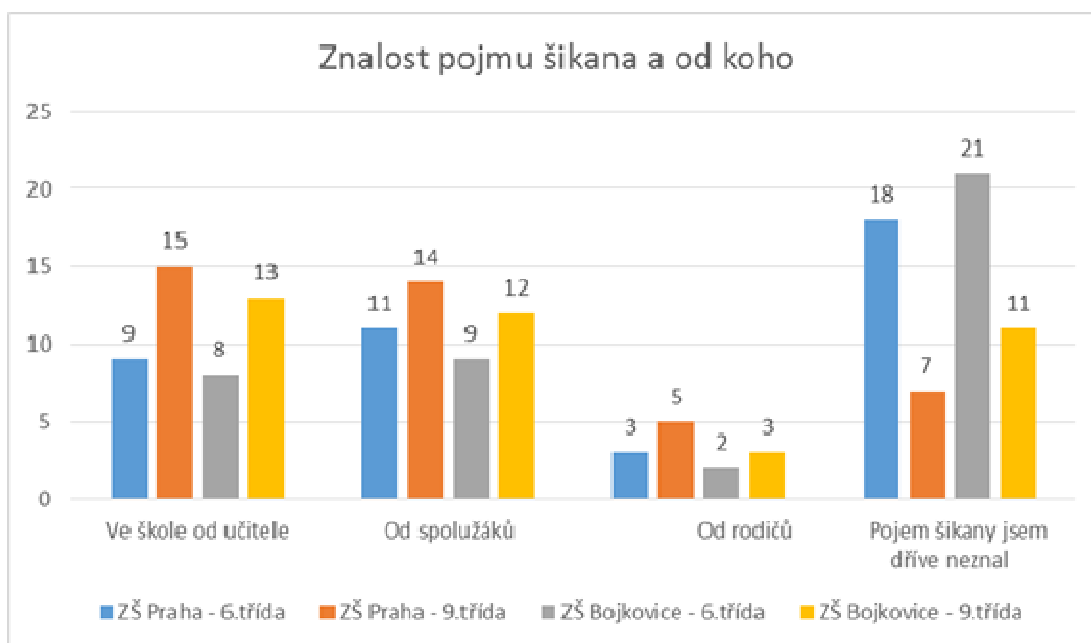
Otázka č. 10 Zajímají se rodiče o to, co na internetu děláš?

Graf č. 10 Zájem rodičů o činnost respondentů na internetu

Z tohoto grafu lze vysledovat, že hodnoty, které vypovídají o zájmu rodičů, co jejich děti provozují na internetu, jsou poměrně malé. I když je škola tím nosným pilířem při eliminování projevů spojených s různými formami šikanování, bylo by rozhodně záhodno, aby se i rodiče zapojili do tohoto procesu alespoň tím, že se budou více zajímat, čím děti vyplňují čas trávený na sociálních sítích.

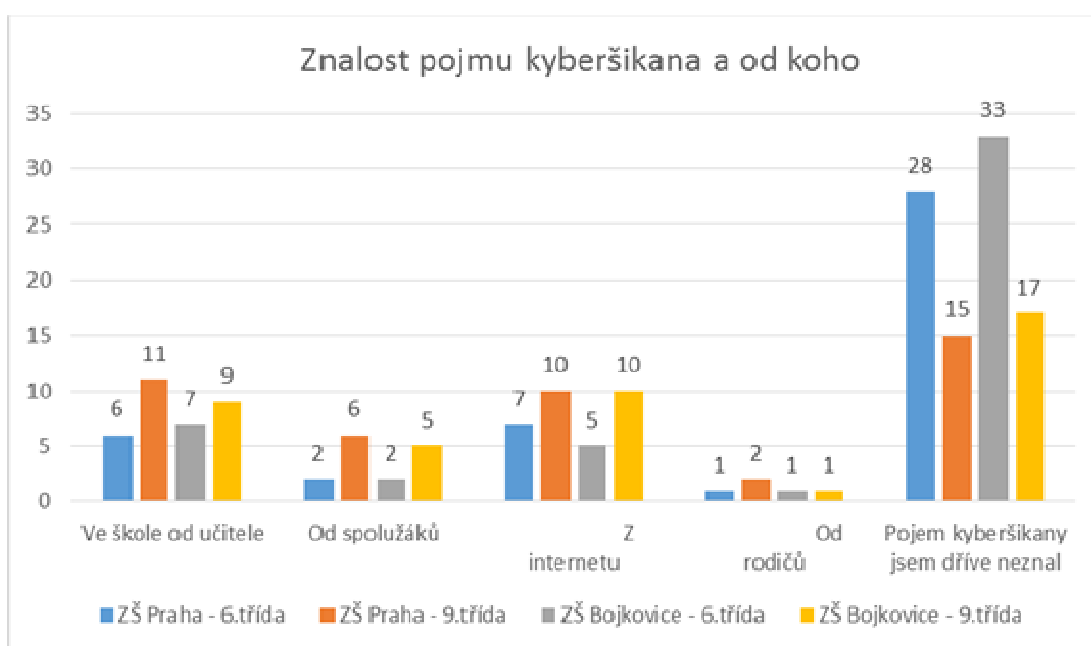
Otázka č. 11 Znal/a/ jsi dříve pojem šikana a od koho?

Graf č. 11 Znalost pojmu šikana a od koho

Důležitost znalosti tohoto pojmu spatřuji v tom, že v mnoha případech se žáci chovají vůči sobě nevhodně, ale nejsou schopni toto jednání pojmenovat. Proto jsme se rozhodli na počátku vyplňování dotazníku žákům tento pojem osvětlit, aby vůbec věděli, na co jsou tázáni. Z grafu a odpovědí na tuto polouzavřenou otázku vyplývá, že 39 % žáků 6. tříd v Praze a 43 % v ZŠ v Bojkovicích o šikaně neslyšeli. U žáků 9. tříd v pražské základní škole neslyšelo o šikaně dříve 16 % a v bojkovické škole to bylo 26 %. Celkem 6 žáků 6 tříd ZŠ v Praze tj. 13 % a 8 žáků tj. 16 % těchto žáků v Bojkovicích se dovědělo o šikaně jiným způsobem. 7 žáků tj. 15 % 9. tříd v Praze dříve o šikaně neslyšelo a u žáků stejné třídy v Bojkovicích to bylo 11 žáků, tj. 26 %. Z výsledků je patrné, že nejvíce se o šikaně žáci dovědí ve škole od spolužáků a na druhém místě od učitelů. Naopak nejméně informací o šikaně se jim dostalo jiným způsobem a od rodičů.

Otázka č. 12 Znal/a/ jsi dříve pojem kyberšikana a od koho?

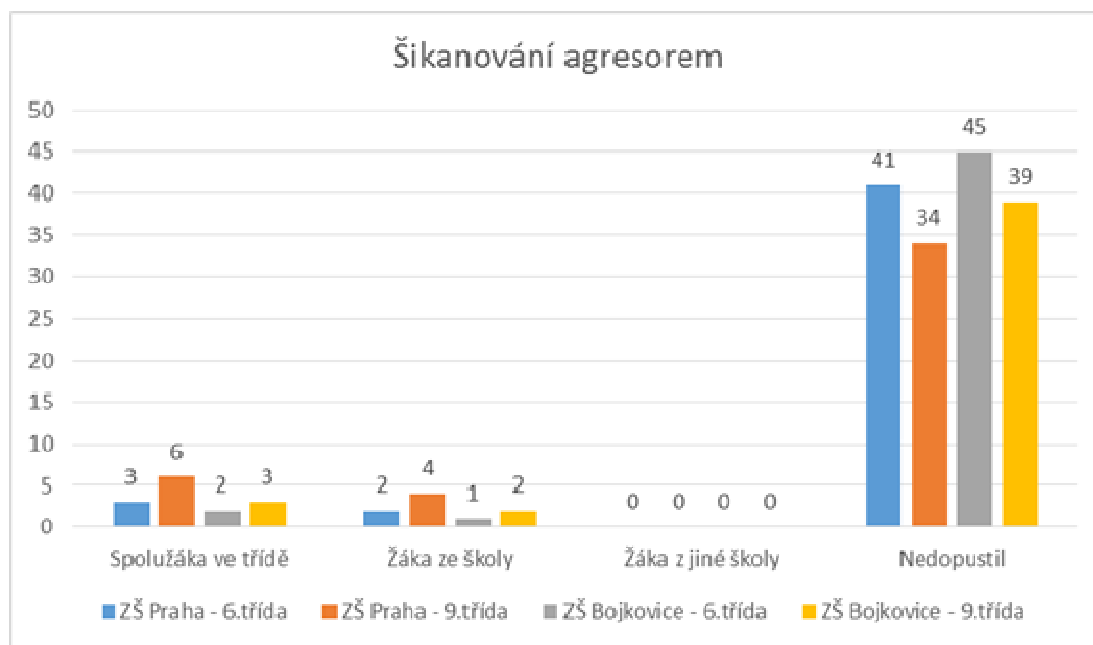

Graf č. 12 Znalost pojmu kyberšikana a od koho

Z tohoto grafu je vidět, že o kyberšikaně má vědomost na obou školách malé procento žáků. 62 % žáků 6. třídy v Praze a 67 % v Bojkovicích o kyberšikaně neslyšelo a u žáků 9. tříd v Praze je to 34 % oproti 40 % v Bojkovicích. Z těchto výsledků je patrné, že znalost kyberšikany u žáků ZŠ v Praze je procentuelně o něco vyšší, nicméně lze konstatovat, že zejména u žáků 6. tříd obou základních škol je znalost pojmu kyberšikana na nízké úrovni. Nejvíce informací o kyberšikaně získali od učitelů a

z internetu. I zde se potvrdila správnost rozhodnutí, vysvětlit žákům před vyplňováním dotazníku význam slova kyberšikana.

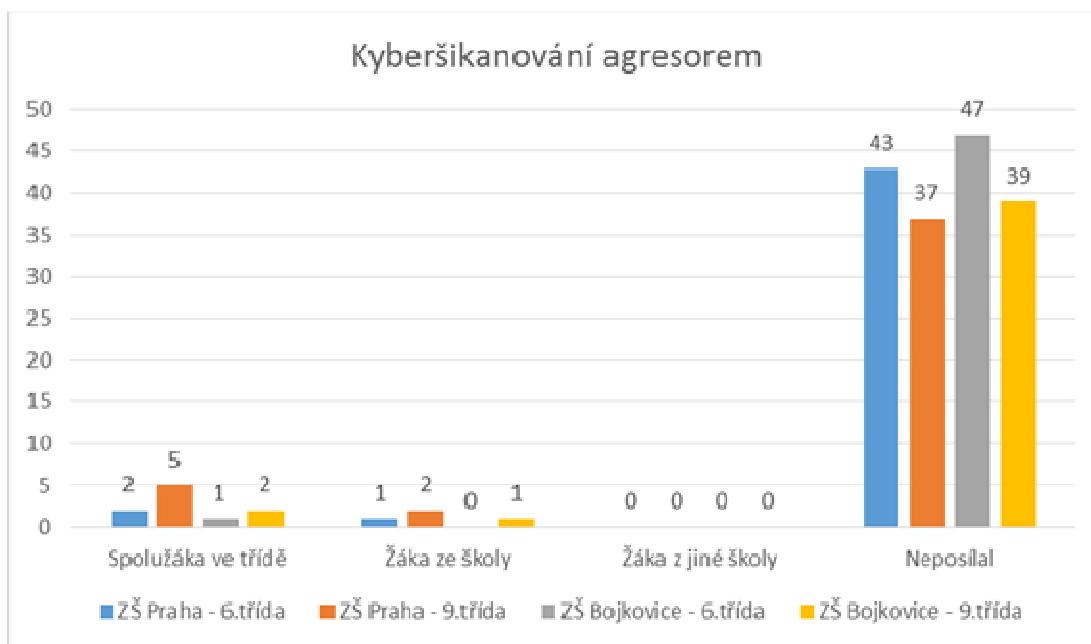
Otázka č. 13 Dopustil/a/ jsi se šikany ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním a opakovaným fyzickým napadáním?

Graf č. 13 Šikánování agresorem

Tato uzavřená otázka směřovala na agresory. Odpovědělo na ni kladně 10 % tj. 5 žáků 6. třídy ZŠ v Praze a 6 % tj. 3 žáci stejné třídy ZŠ v Bojkovicích a 23 % tj. 10 žáků 9. třídy ZŠ v Praze a 12 % tj. 5 žáků 9. třídy ZŠ v Bojkovicích. Z odpovědí vyplývá, že nepřístojné chování hraničící se šikanou přiznalo pouze malé procento respondentů, což bylo očekávatelné, přesto byl potvrzen předpoklad, že ve větší míře se tohoto jednání dopustili žáci ze ZŠ v Praze, tedy z velkého města.

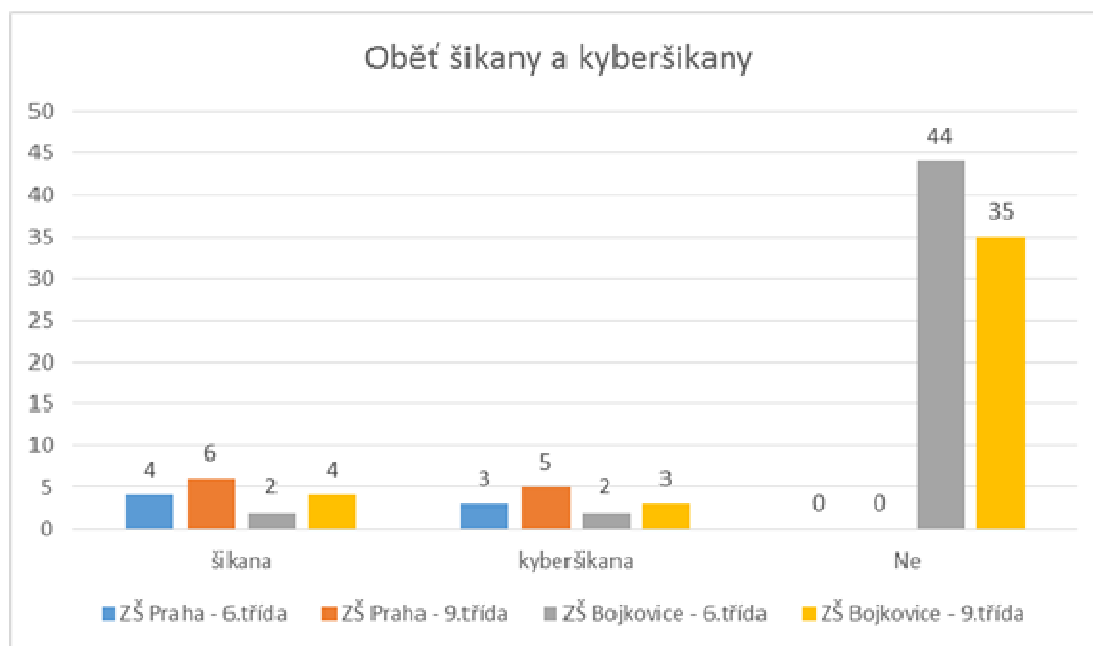
Otázka č. 14 Posílal/a/ jsi mobilním telefonem či po internetu zprávy, fotografie, nebo videa, které měly někoho zesměšnit, ztrapnit nebo ponížit?

Graf č.14 Kyberšikanování agresorem

Tato otázka směřovala k agresorům působících na sociálních sítích a v jakém počtu jsou zastoupeni na jednotlivých základních školách. Z odpovědí respondentů lze konstatovat, že se jen v malé míře dopustili žáci chování mající prvky kyberšikany. Na ZŠ v Praze se tohoto jednání dopustilo 6 % tj. 3 žáci 6. třídy a 2 % tj. 1 žák stejného ročníku ZŠ v Bojkovicích. V případě respondentů z 9. třídy ZŠ v Praze se tohoto jednání dopustilo 16 % tj. 7 žáků a 7 % tj. 3 žáci stejného ročníku ZŠ v Bojkovicích. Z těchto výsledků je patrné, že jednání mající znaky kyberšikany se dopustilo více žáků z Prahy, tedy z velkého města a stejně tak, pokud jde o vzájemné porovnání mezi žáky 6. třídy a 9. třídy jednotlivých základních škol. Tímto zjištěním se naplnil předpoklad stanovené v hypotéze.

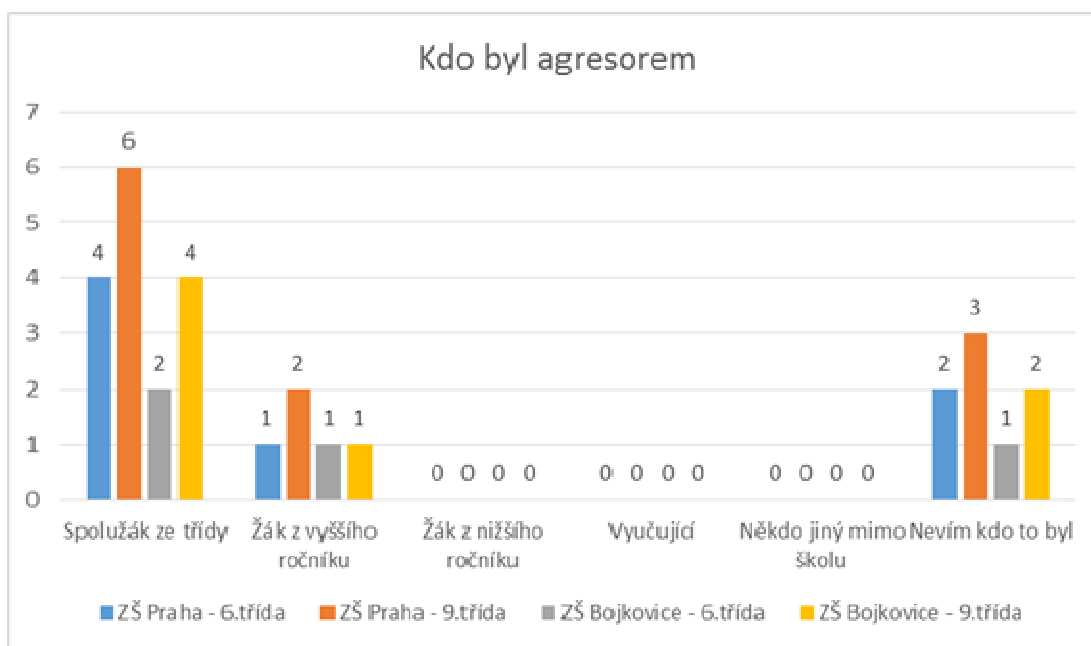
Otázka č. 15 Šikanoval tě někdo ve škole opakovaným fyzickým napadáním, ponižováním, ztrapňováním, vyhrožováním zasíláním pomlouvačných zpráv, fotografií, videí přes mobil nebo internet?

Graf. č. 15 Oběť šikany a kyberšikany

Tato otázka směřovala k obětem šikany a kyberšikany. Z grafu vyplývá, že 9 % žáků tj. 4 žáci 6. třídy ZŠ v Praze a 4 % tj. 2 žáci ZŠ v Bojkovicích bylo šikanováno. U žáků 9. třídy ZŠ v Praze to bylo 14 % tj. 6 žáků a 9 % tj. 4 žáci ZŠ v Bojkovicích. V případě kyberšikany 6 % tj. 3 žáci 6. třídy ZŠ v Praze a 4 % tj. 2 žáci ZŠ v Bojkovicích byli vystaveni tomuto jevu. U žáků 9. třídy ZŠ v Praze to bylo 11 % tj. 5 žáků a 7 % tj. 3 žáci ZŠ v Bojkovicích.

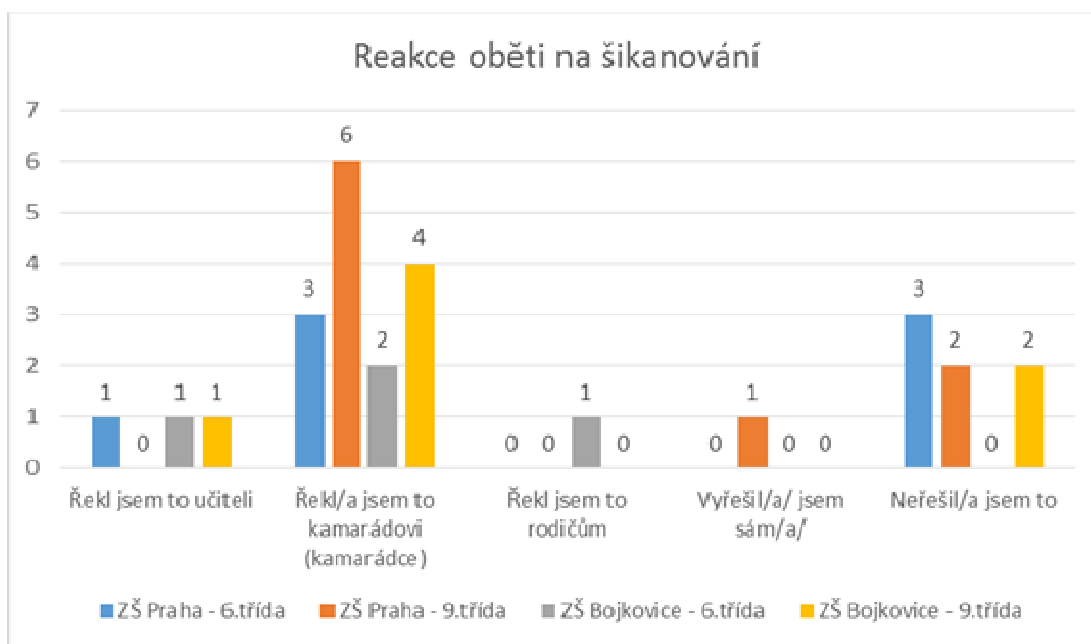
Otázka č. 16 Kdo tě takto šikanoval?

Graf č. 16 Kdo byl agresorem

Jednotlivé výpovědi ukazují na to, že agresori v podobě šikany i kyberšikany se rekrutují především z žáků stejné třídy a jejich počet roste s věkem, což může korepondovat v případě kyberšikany s vyšší počítačovou gramotností. Z grafu vyplývá, že agresorů ze stejné třídy je 9 % tj. 4 žáci 6. třídy a 14 % tj. 6 žáků 9. třídy ZŠ v Praze a 4 % tj. 2 žáci 6. třídy a 9 % žáků 9. třídy ZČS v Bojkovicích. Oběti označili agresory z vyšší třídy v obou ročnících a školách téměř shodně což činí 2 % a v jednom případě a to u žáků 9. třídy ZŠ v Praze 4 % respondentů. Anonymní agresory označilo 4 % tj. 2 žáky 6. třídy a 7 % tj. 3 žáky 9. třídy ZŠ v Praze a 2 % žáků tj. 1 žáka a 4 % tj. 2 žáky ZŠ v Bojkovicích.

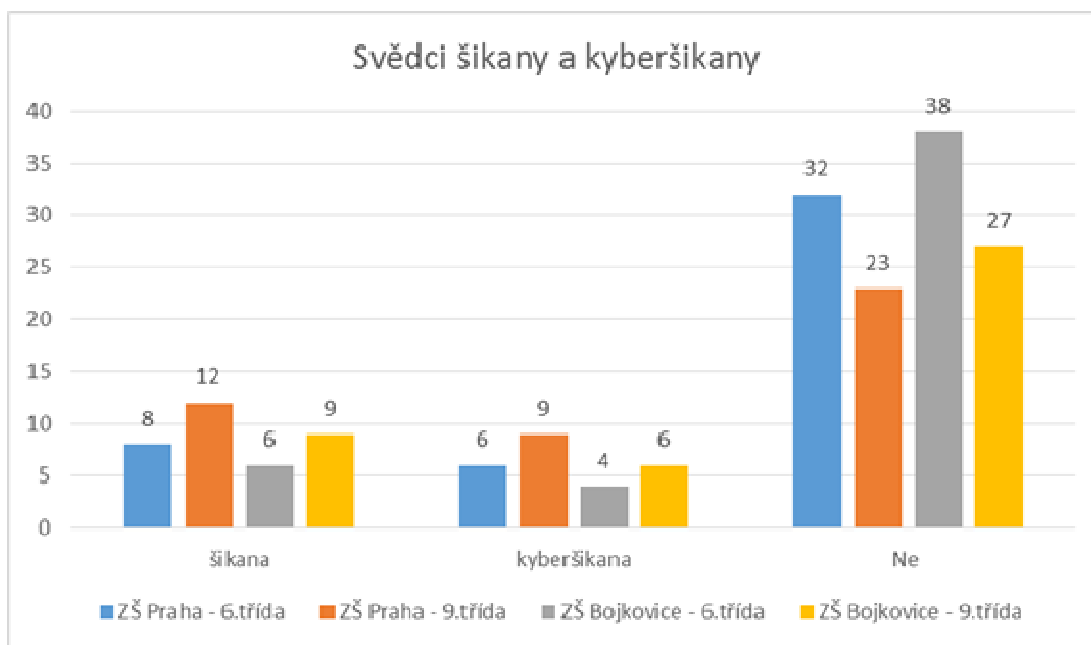
Otázka č. 17 Jak jsi na to reagoval/a?

Graf č. 17 Reakce oběti na šikanování

Tato otázka směřovala k tomu, zjistit jak oběti na šikanování reagují a komu se ev. s tímto problémem svěřují. Z grafu je patrné, že z nabízených odpovědí se oběti svěřují nejvíce kamarádům, případně tuto záležitost se vůbec nesnaží řešit a jen malé procento obětí se obrátilo na učitele. Toto vcelku alarmující zjištění, neboť oběti tohoto nevhodného chování nemají patřičnou důvěru k pedagogickému sboru a buď se svěří kamarádovi a nebo věc z jakýchkoliv příčin vůbec neřeší. Jen 1 žák 6. třídy ze ZŠ v Praze a 6. třídy a 9. třídy v Bojkovicích se svěřil učiteli, což činí pouhé 2 % dotázaných. Kamarádům se svěřilo naopak 6 % tj. žáci 6. třídy a 14 % tj. 6 žáků 9. třídy ZŠ v Praze a 4 % tj. 2 žáci 6. třídy a 9 % tj. 4 žáci 9. třídy ZŠ v Bojkovicích. 2 % tj. 1 žák 9. třídy ZŠ v Praze řešil tuto záležitost sám. Na druhé straně 6 % tj. 3 žáci 6. třídy a 4 % tj. 2 žáci 9. třídy ZŠ v Praze a 5 % tj. 2 žáci 9. třídy ZŠ v Bojkovicích se nikomu nesvěřovali a věc neřešili.

Otázka č. 18 Byl/a/ jsi svědkem šikany ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním, opakovaném fyzickým napadáním a ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním, šířením pomlouvačných zpráv, fotografií a videí mobilem a internetem?

Graf č. 18 Svědci šikany a kyberšikany

Tato otázka směřovala ke svědkům šikany a kyberšikany, zda se stali přihlížejícími některým z vyjmenovaných forem tohoto chování. Z odpovědí vyplývá, že šikaně přihlíželo 17 % tj. 8 žáků 6. třídy a 27 % tj. 12 žáků 9. třídy ZŠ v Praze a 12 % tj. 6 žáků 6. třídy a 21 % tj. 9 žáků 9. třídy ZŠ v Bojkovicích. Porovnáním odpovědí na otázku kdo z žáků se stal agresorem a obětí je zřejmá jistá disproporce která může pramenit z toho, že ne všichni respondenti odpověděli pravdivě na položenou otázku a to z různých pohnutek, jako stud, vlastní selhání, apod.

Provedenou analýzou odpovědí respondentů ze ZŠ v Praze a v Bojkovicích na otázky z dotazníku, lze učinit jisté obecné závěry.

V první řadě je však třeba vyhodnotit stanovené hypotézy dle prof. Chrásky výpočtem chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

$$\chi^2 = n \frac{(ad - bc)^2}{(a + b)(a + c)(b + d)(c + d)}$$

Hypotéza č. 1

HA Žáci ZŠ na teritoriu velkého města se stali obětí šikany a kyberšikany ve škole ve větší míře, než žáci ZŠ z malého města.

H₀ Žáci ZŠ na teritoriu velkého města se stali obětí šikany a kyberšikany stejně často jako žáci z malého města.

Údaje pro výpočet čtyřpolní tabulky pro test nezávislosti chí-kvadrát získáme z grafu č.15

	Praha	Bojkovice	Celkem
Kybešikana ano	18	11	∑ 29
Kyberšikana ne	0	79	∑ 79
Celkem	∑ 0	∑ 90	n 108

Tabulka má stupeň volnosti 1. Výsledek $\chi^2_{(0,05)}(1) = 58,8414$ je vyšší než kritická hodnota 3,841, proto **přijímáme alternativní hypotézu:**

H_A Žáci ZŠ na teritoriu velkého města se stali obětí šikany a kyberšikany ve škole ve větší míře, než žáci ZŠ z malého města.

Hypotéza č.2

H_A Znalost pojmu šikana a kyberšikana bude u žáků 6. tříd nižší než u žáků 9. tříd.

H₀ Znalost pojmu šikana a kyberšikana bude u žáků 6. tříd stejně velká jako u žáků 9. tříd.

Údaje pro výpočet tabulky pro test dobré shody chí-kvadrát získáme z grafu č. 11 a č. 12

	6.třídy	9.třídy	Celkem
Znalost ano	83	116	∑ 199
Znalost ne	100	50	∑ 150
Celkem	∑ 183	∑ 166	n 349

Tabulka má stupeň volnosti 1. Výsledek $\chi^2_{(0,05)}(1) = 21,3616$ je vyšší než kritická hodnota 3,841, proto **přijímáme alternativní hypotézu.**

HA Znalost pojmu šikana a kyberšikana bude u žáků 6. tříd nižší než u žáků 9. tříd.

4.1.6 Interpretace výsledků

Jak již bylo na jiném místě uvedeno, výzkum v rámci dvou regionálně odlišně umístěných základních škol ukázal nízkou znalost pojmu šikany potažmo kyberšikany. Potvrdil předpoklad o propojenosti a souvislosti mezi klasickou šikanou a kyberšikanou, jakož i vliv vzájemných vztahů a atmosféry ve třídách mezi žáky a také malou důvěrou žáků se tímto problémem svěřovat svým učitelům a rodičům. S propojenosti výskytu šikany a kyberšikany vyplývá další předvídatelný závěr, že oba tyto jevy se dějí v rámci třídy, ev. v rámci dané školy.

Vyhodnocením odpovědí respondentů bylo zjištěno, že výskyt šikanování v kyberprostoru je u starších žáků vyšší v rámci jedné školy stejně tak, jako mezi jednotlivými základními školami, čímž byl potvrzen další předpoklad. Rovněž se potvrdilo dotazníkovým průzkumem, že nižší úroveň počítačové gramotnosti oproti žákům 9. tříd, mají žáci 6. tříd řádově menší znalosti o významu slova kyberšikana a také je zde výskyt tohoto patologického jevu v menší míře. Stejně tak byl potvrzen další předpoklad, že čas, který tráví žáci na internetu, potažmo na sociálních sítích, úměrně roste s věkem, bez ohledu na to, zda jde o velké či malé město. Respondentům byly cíleně položeny i zdánlivě nesouvisející otázky s daným tématem, nicméně v celkovém kontextu byly opodstatněné. Například spokojenost ve třídě vyjádřilo 90 % žáků z velkého města a 95 % z malého města, což může souviset s ohrožením a výskytem šikany. Totéž platí o odpovědích na otázku, zda žáci žijí v úplných rodinách, přičemž ve velkém městě takto žije 53 % žáků a v malém městě 71 % žáků. I tento ukazatel může ovlivňovat výskyt a projevy nežádoucího chování mající prvky šikany. Otázka ohledně kamarádů ve třídě byla výmluvná v tom pozitivním světle, když jen 1 žák a to ve velkém městě uvedl, že nemá ani jednoho kamaráda. Z následujících grafů je vidět, že žáci obou škol hodně času a hojně využívají internet zejména ke komunikaci s kamarády a k prohlížení webových stránek. Z otázky č. 6 vyplývá, že žáci obou škol poměrně ve stejné míře sledují různé televizní pořady a

přirozeně dívky označili spíše komedie a romantické filmy, chlapci naopak akční a dramatické filmy a soutěže. Podle různých autorů výzkumů lze mít za to, že sledování filmů s dramatickými prvky, může mít negativní vliv na chování dětí ve třídě. Pokud jde o zveřejňování osobních údajů na internetu, je tady zřejmý rozdíl mezi žáky z velkého a malého města. Například obličej by takto zveřejnilo 32 % žáků z velkého města, oproti 12 % žáků z malého města. Obdobné je to v případě zveřejňování jména a příjmení, i když zde není již tak výrazný rozdíl mezi žáky velkého a malého města. Děti v tomto věku nejsou schopni rozpoznat nebezpečí, které pramení z poskytování osobních údajů na internetových stránkách. Z následujících grafů jsou vidět výsledky znalosti pojmu šikana a kyberšikana, které jsou poměrně alarmující, neboť cca 40 % žáků 6. tříd obou škol pojem šikany neznalo, stejně tak více 60 % těchto žáků neznalo pojem kyberšikany. V případě žáků 9. tříd je situace o něco lepší, neboť 34 % žáků v Praze a 40 % žáků v Bojkovicích neznalo tento pojem. Od učitele se však pojem šikana dovědělo 26 % žáků v Praze a 23 % žáků v Bojkovicích. V případě kyberšikany jsou čísla ještě více varovná a to 19 % potažmo 18 % žáků z velkého a malého města se o tomto pojmu dovědělo od učitele. V případě rodičů jde v tomto směru o zanedbatelné procento.

V případě šikany se tohoto jednání dopustili žáci obou škol na spolužákovi ve třídě, v menším měřítku pak na žákovi ze stejné školy. Obdobné je to v případě kyberšikany. Také agresori se rekrutují v obou školách nejvíce ze spolužáků třídy. Z následujícího grafu je zase vidět, že jen malé procento dětí obou škol, by se svěřilo učitelům a rodičům v případě šikanování od jiného žáka. Pokud jde o otázku svědků, v kolika případech byli přítomni šikany a kyberšikany, jak vyplývá z grafu, jde rovněž u obou škol o vyrovnaný procentuelní stav. Na poslední otázku, zda rodiče se zajímají a to, co dělají na počítači, odpověděli žáci jak z velkého i malého města velmi podobně a to, že se zajímají velmi málo s tím, že o něco příznivější situace je u rodičů z malého města.

Z provedené analýzy dotazníkového šetření lze učinit závěr, že projevy šikany a kyberšikany byly zjištěny ve větší míře na ZŠ v Praze oproti ZŠ v Bojkovicích. Stejněho zjištění bylo dosaženo i u zkoumaného jevu, pokud jde o výskyt šikany a kyberšikany u mladších a starších žáků v neprospěch starších žáků.

5 ZÁVĚR

Bakalářská práce na dané téma měla za cíl osvětlit v teoretické části základní pojmy a východiska patologického jevu jako je šikana a její neodlučitelná součást kyberšikana a v empirické části dotazníkovou formou zjistit některé souvislosti a vyvrátit či potvrdit stanovené hypotézy. Objektem zkoumání byla komparace výskytu šikany a kyberšikany u žáků 6-tých a 9-tých tříd Základní školy v Praze a v Bojkovicích.

V první části práce jsme se zaměřili na analýzu pramenů odborné literatury renomovaných autorů v oblasti šikany a kyberšikany. V úvodních kapitolách je mimo jiné osvětlen rozdíl mezi šikanou a kyberšikanou. Další část práce je zaměřena na pojmy a definice kyberšikany různých autorů s tím, že pro potřeby, záměr, cíle a zaměření této práce jsme vybrali definici od Koláře, který staví jako jeden z mála autorů, na teorii ověřenou praktickými zkušenostmi. Následující kapitoly pojmenovávají blíže formy, projevy a specifické rysy kyberšikany, včetně důležitého jevu, kterým je prevence proti šikanování cílových skupin. Je primární úlohou pedagogického sboru ale i rodičů dětí, aby nad těmito projevy nezavírali oči a adekvátně a včas na sebemenší náznaky výskytu tohoto patologického jevu, reagovali. Prevenci je třeba řešit s o to větším důrazem a vážností, když víme, že šikana a kyberšikana je přítomna dle všech celostátních ale i světových výzkumů, ve všech školách ve větší či menší míře.

Druhá, empirická část se týká výzkumu zaměřeného na přítomnost šikany a kyberšikany dvou vybraných základních škol v hlavním městě Praze a v příhraničním malém městě se Slovenskou republikou Bojkovice. Výběr těchto škol byl proveden záměrně a to ze dvou důvodů. Zjistit, zda má vliv rozdílné sociografické prostředí na výskyt šikanování v kyberprostoru a dále vybrat takovou školu, ve které doposud neproběhlo proškolení v rámci republikového projektu E-Bezpečí. Hlavním cílem praktické části byla ambice zjistit, zda má vliv velikost města na některé vybrané projevy kyberšikany žáků druhého stupně základní školy. Tohoto cíle jsme dosáhli formou dotazníkového šetření a následné analýzy a komparace jeho výsledků. V rámci výzkumu byl osloven stejný počet žáků, tj. 90 z každé základní školy a to 28 chlapců a 18 dívek ze 6. třídy a 29 chlapců a 15 dívek z 9. třídy ZŠ v Praze a 25 chlapců a 23 dívek 6. třídy a 26 chlapců a 16 dívek z 9. třídy ZŠ v Bojkovicích. Tímto výběrem byl dán seriózní základ pro splnění požadovaného předpokladu s určitou mírou vypovídací hodnoty výzkumného šetření. Jak také vyplývá z celého kontextu

práce jak části teoretické, tak zejména praktické, je šikana a její novodobá podoba kyberšikana celospolečenský problém, který není dostatečně komplexně řešen zainteresovanými orgány státu pravděpodobně v mylném názoru, že není zatím tento jev v kritickém stádiu. Je třeba však vzít v potaz, že tyto projevy šikanování zejména dětí školou povinné jsou všudypřítomné s vysokou mírou latentnosti. Jen nemalé procento obětí s fatálním koncem by však mělo být mementem pro příslušné orgány, zejména pracovníky ve školství, aby více komunikovali se žáky na toto téma a byli jim dobrými pomocníky při řešení jejich problémů. Jak vyplývá z výzkumného šetření, je zde velký dluh vůči dětem ze strany pedagogů v oblasti získání důvěry obrátit se na svého učitele s jakýmkoli problémem z oblasti projevů jednání spojené s šikanováním. Bylo by velmi žádoucí, kdyby již v průběhu přípravy na své povolání, byli studenti škol s pedagogickým zaměřením, seznámeni hlouběji s tímto ale i jinými patologickými jevy a byli tak připraveni jednak naslouchat, rozpoznat náznaky v podobě změny chování aktérů šikanování a následně umět řešit tyto situace s cílem v maximální míře je eliminovat. Jako jeden z dalších návrhů vycházející rovněž z analýzy výzkumu je role rodičů a školy a jejich vzájemná spolupráce zejména v oblasti předávání informací o dětech, aby se tak mohly různé projevy žáků řešit již v samém zárodku. V neposlední řadě by bylo vhodné mimo metodiků prevence na školách vyčlenit tabulkové místo pro psychologa, který v rámci své erudice by byl schopen s daleko větší úspěšností veškeré patologické projevy žáků. V případě kyberšikany je to úkol o to náročnější, neboť jde v mnoha případech o anonymní projevy a navíc z následným dosahem a publicitou prakticky v celosvětovém měřítku. Závěrem lze uvést, že pracovníci Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v rámci projektu E-Bezpečí provádí velmi záslužnou činnost jednak prováděnými výzkumy, když jen v roce 2013 provedla výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu, kde bylo osloveno více jak 4000 škol a téměř 25000 žáků a nato navazující školení zaměřené na prevenci v oblasti rizikové komunikace realizované pomocí internetu a mobilních telefonů cílových skupin a to žáků, pedagogických pracovníků, metodiků prevence a rodičů formou besed a seminářů, jak vyplývá z mapy na s. 46 této práce. Ústředními tématy jsou právě vzdělávací akce týkající se kyberšikany a kybergroomingu. Kvitujeme, že jsme mohli alespoň malou měrou přispět k těmto projektům ve školách, kde dosud nebyly uskutečněny a formou pohovoru s žáky a vysvětlením pojmů šikany a kyberšikany, včetně předání letáků

pro rodiče, pedagogy, metodiky prevence a žáky, kde jsou mimo jiné cenné rady v oblasti šikany a kyberšikany také telefonní linky a internetové stránky, kam se lze s důvěrou obrátit s jakýmkoliv problémem. Tento počín z naší strany byl především řediteli škol kvitován s tím, že provedou taková opatření, aby se všichni pracovníci školy s tímto seznámili, včetně rodičů v rámci schůzek ale hlavně žáci aby obdrželi každý po jednom letáku, kde je i rozvrh hodin. Byl vytvořen ucelený obraz této problematiky s návrhy na zkvalitnění edukační činnosti zainteresovaných orgánů a osob. Jako největší problém, ke kterému jsme při zpracování práce dospěli je, že na jednotlivých pedagogických fakultách neexistuje dostatečná výuka budoucích učitelů v oblasti zvládnutí patologických projevů žáků, kterými jsou mimo jiné i šikana a kyberšikana. Cílem teoretické části práce bylo vypracování uceleného textu, který osvětlil problematiku kyberšikany v rovině teoretické i praktické. Cílem výzkumu bylo zjistit povědomí a výskyt kyberšikany mezi žáky ZŠ v Praze a ZŠ v Bojkovicích a mezi žáky 6. tříd a žáky 9. tříd v závislosti na velikosti obce a potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy. Cílem bylo také zjistit, v jaké atmosféře žáci absolvují výuku, jaké pořady sledují v televizi, kolik času tráví na internetu a zda jsou ochotni zveřejňovat na tomto médii osobní údaje, zda byli svědky, agresory, či obětí šikany a kyberšikany a jak na to reagovali. K dosažení vytyčených cílů byla v práci použita metoda dotazníkového šetření, metody statistické, metody analýzy a syntézy dat, metody matematické, grafické a obrazové. Obsah vytyčených cílů byl shrnut ve vyhodnocení dotazníkového šetření. Lze závěrem konstatovat, že cíle práce byly splněny. Bakalářská práce může sloužit jako metodická příručka pro učitele, vychovatele ale i pro rodiče dětí, jakož i pro děti samotné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BOURCET, Stéphane., GRAVILLONOVÁ, Isabelle, Šikana ve škole, na ulici, doma. Jak bránit své dítě. Praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele, Paříž 2004, 71 s.

ČERNÁ, Alena, DĚDKOVÁ, Lenka, MACHÁČKOVÁ, Hana, ŠEVČÍKOVÁ, Anna, ERB Helmut H., Násilí ve škole a jak mu čelit. Wien 1999, 1. Vydání, 126 s.

FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Přeložila Petra Diestlerová, Praha: 312 s., vydala Euromedia Group, k.s. – Ikar v Praze v r. 2009, ISBN 978-80-249-1176-2

GAVORA, Peter, *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozšířené vydání 2010, 261 s.

HRABAL, Vladimír a PAVELKOVÁ, Isabella, 2011. *Školní výkonová motivace žáků*. Dotazník pro žáky. Praha: NÚOV. ISBN: 978-80-87063-34-7

CHRÁSKA, Miroslav, *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4

JANATA, Jaromír, 1999, *Agrese tolerance a intolerance*. Praha: Grada

JANDOUREK, Jan, Jandourek, Vydání 1., 2012, *SLOVNÍK SOCIOLOGICKÝCH POJMŮ*, 610 hesel, TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE: Vydala Grada Publishing, a.s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s., © Grada Publishing, a.s., ISBN 978-80-247-3679-2

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Portál, Praha 1997, 127 s., ISBN 80-7178-123-1

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. vydalo naklad. Portál, s.r.o., Praha 2001, 256 s., ISBN 807178-513-X.

KOLÁŘ, Michal, *Editor publikace Školní šikanování: sborník příspěvků 1. celostátní konference 2004*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 74 s. ISBN 80-239-2994-1

KOLÁŘ, Michal, *Nová cesta k léčbě šikany*. 1.vyd. Praha : Portál, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7367-8

KOPECKÝ, Kamil, 2007, *Moderní trendy v e-komunikaci*. Olomouc: Hanex, ISBN 978-808-5783-780.

KOPECKÝ, Kamil, René SZOTKOWSKI a Veronika KREJČÍ. *Nebezpečí internetové komunikace III*. Olomouc: Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, ISBN 978-80-244-3087-4

KOPECKÝ, Kamil a Veronika KREJČÍ. *Rizika virtuální komunikace: Příručka pro učitele a rodiče*. 1. vyd. 2010. ISBN 978-80-254-7866-0

Kučerová, A., Nováková, L., Foldová, V., Nonnemann, F., Pospíšil, D.: *Zákon o ochraně osobních údajů*, Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 536 s.

LAZAROVÁ, Bohumila a NOVOTNÁ, Petra, *PORADENSKÁ ROLE ŠKOLY. Posuzovací arch.*, Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 46 s. ISBN: 978-80-87063-69-9

LOVASOVÁ, Lenka. Šikana. Vydalo Sdružení Linka bezpečí, Praha 2005. 27 s.

MAREŠ, Jiří a JEŽEK, Stanislav. *KLIMA ŠKOLNÍ TRÍDY*. Dotazník pro žáky. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. 39 s. ISBN: 978-80-87063-79-.

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních, Č.j. MSMT- 22294/2013-1

NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav a PROVAZNÍKOVÁ Hana, 1998. *Dotazník pro dospívající identifikující rizikové oblasti*. Praha, Vyd. Státní zdravotní ústav v Praze, 48 s. ISBN 80-7071-106-X

POSCHL, Radko, *POSTOJE ŽÁKŮ KE ŠKOLE*. Dotazník pro žáky, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, 42 s. ISBN: 978-80-86856-70-4

PRŮCHA, Jan. a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8

RIEGEL, F., Kudrnová, V., Moravec, O., Puškinová, M.: *Školský zákon*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 838 s.

Říčan Pavel., Janošová Pavlína. *Jak na šikanu*. © Grada Publishing, a.s., 2010, Vydání 1., 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

SUCHÝ, Adam, 2007. *Mediální zlo – mýty a realita: Souvislost mezi sledováním televize a agresivitou u dětí*. Praha, Vyd- TRITON. 168 s. ISBN 978-80-7254-926-9.

© SZOTKOWSKI, René, KOPECKÝ, Kamil, KREJČÍ, Veronika, 2013. *Nebezpečí internetové komunikace IV*. 1. vydání. © Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3911-2.

ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kolektiv, *Děti a dospívající online*, © Grada Publishing, a.s., 2014, 184 s.

ŠMAHAJ, Jan, 2014, *Kyberšikana jako společenský problém*. Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci, 1. vydání, ISBN 978-80244-4227-3, 232 s.

Šmahaj, J., *Kyberšikana jako společenský problém*,

ŠMAHEL, David, 2013. *Kyberšikana*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-4577-0.

VALIŠOVÁ, Alena a KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2011. 456 s. ISBN 978-80-247-3357-9

VANESSA, Rogers. *KYBERŠIKANA: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Přeložil Ondřej Vágner, Praha: Portál, s. r o ., 2011, 104 s. ISBN 978-807367-984-2

VOJTKOVÁ, Věra a FUČÍK, Petr, 2012. *Předcházení problémům v chování žáků*. Dotazník pro žáky. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. ISBN: 978-80-87063-66-8

VINOPAL, Jiří, 2008. *Kognitivní přístupy v metodologii výzkumných šetření: metoda okamžité validizace*. Praha: Sociologický ústav AVČR. 112 s.

Zpracoval: ÚIV, *Sekce měření výsledků vzdělávání*, Praha. 2002. *Výsledky českých žáků v mezinárodních výzkumech 1995 – 2000*, 61 s. Vyd. Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0415-5

JINÉ PRAMENY

Časopis Instinkt č. 12/XIV ze dne 19. března 2015, článek: *Vražedný internet*

INTERNETOVÉ ZDROJE

Projekt Minimalizace šikany: Informační portál o šikaně na školách [online]. [cit. 2012-09-03]. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/>

Kdo nahrál video nebo fotografie na web? Kvůli změně vyhlášky to policie zjistí snadno, Zpráva z 10.6.2015 Dostupné na : <http://www.novinky.cz/internet-a-pc/bezpecnost/371911-kdo-nahral-video-nebo-fotografie-na-web-kvuli-zmene-vyhlasky-to-policie-zjistí-snadno.html>

Rádio lituje sebevraždy sestry, ale žertů se nevzdá a moderátory nepropustí. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/287158-radio-lituje-sebevrazdy-sestry-ale-zertu-se-nevzda-a-moderatory-nepropusti.html>

JURKOVÁ, Krystýna, 2010, *Metodika a prevence k řešení kyberšikany*, Brno, Dostupné z: <http://proti-sikane.saferinternet.cz/sikana-a-kybersikana>.

Kopecký, Kamil, *E-Bezpečí. Změny ve vnímání verbálních forem kyberšikany*. Dostupné z: <http://e-bezpeci.cz/index.php/temata/kyberikana/577-zmny-ve-vnimani-verbalnich-forem-kyberikany>

INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE, Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Informa%C4%8Dn%C3%AD_a_komunika%C4%8Dn%C3%AD_technologie

LEGISLATIVNÍ DOKUMENTY

Úmluva o právech dítěte, *podepsána 20.1.1989 a přijata 30.9.1990 v New Yorku*.

Ústavní zákon š. 23/1991 Sb., *kterým se uvozuje LISTINA PRÁV A SVOBOD jako Ústavní zákon*

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 89/2012 Sb., *Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, účinný od 1.1.2014*

Zákon č. 218/2003Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů*

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích a přestupkovém řízení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon)

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Centrum PRVoK Centrum prevence rizikové virtuální komunikace

ČR Česká republika

ČSÚ Český statistický úřad

ICQ Komunikační program

(z anglického „I seek you“-hledám tě) (Technologies)

ICT Informační a komunikační technologie

(z anglického Information and Communication)

IP adresa Unikátní adresa pro každé zařízení v prostředí internetu – například počítače, chytré telefony, tablety, apod. Veškerá data posílána z prvního na druhé zařízení přes počítačovou síť, obsahují IP adresu odesílatele i příjemce

MMS Multimediální zpráva

(z anglického Multimedia message service)

MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

MT Mobilní telefon

MV ČR Ministerstvo vnitra České republiky

PF UP Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

SMS Krátká textová zpráva

(Short message service)

SEZNAM GRAFŮ

- Graf č. 1** Věk a pohlaví respondentů ZŠ v Praze
- Graf č. 2** Věk a pohlaví respondentů ZŠ v Bojkovicích
- Graf č. 3** Poměr žáků žijící v úplné a neúplné rodině
- Graf č. 4** Spokojenost žáků ve třídě
- Graf č. 5** Kamarádi žáků ve třídě
- Graf č. 6** Sledování televizních pořadů
- Graf č. 7** Čas strávený na internetu
- Graf č. 8** Využití internetu
- Graf č. 9** Zveřejňování osobních údajů na internetu
- Graf č. 10** Zájem rodičů o činnost respondentů na internetu
- Graf č. 11** Znalost pojmu šikana a od koho
- Graf č. 12** Znalost pojmu kyberšikana a od koho
- Graf č. 13** Šikanování agresorem
- Graf č. 14** Kyberšikanování agresorem
- Graf č. 15** Oběť šikany a kyberšikany
- Graf č. 16** Kdo byl agresorem
- Graf č. 17** Reakce oběti na šikanování
- Graf č. 18** Svědci šikany a kyberšikany

SEZNAM PŘÍLOH

Šikana není fér!

Možná právě tobě nebo někomu ze třídy někdo otravuje život.
Promluv si o tom s člověkem, kterému věříš.
To není bonzování! To je pomoc!

**Posmívá se ti někdo?
Bere a ničí tvé věci? Nadává ti, nebo tě dokonce bije?
A nebo se to děje někomu ze třídy?**

To všechno může být šikana.

Rozvrh hodin										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Po										
Út										
St										
Čt										
Pá										

Dospělí ti pomůžou.

Řekni o tom dospělému, kterému důvěřuješ (rodičům nebo třídnímu učiteli, jinému učiteli nebo vedoucímu kroužku).
Určitě si budou vědět rady. Máš-li obavu se někomu svěřit, napiš do poradny na www.minimalizacesikany.cz
nebo zavolej na **Linku bezpečí**. Pomůžeme ti.

Zkus něco změnit!

Máš-li obavu se někomu svěřit, napiš do poradny na www.minimalizacesikany.cz
nebo zavolej na **Linku bezpečí**. Pomůžeme ti.

www.minimalizacesikany.cz
Linka bezpečí 116 111

Nadace O₂

Obr. č. 1 Šikana - leták pro žáky formou rozvrhu hodin

JEŠTĚ VĚTŠÍ PONÍŽENÍ

I kyberšikana bolí!

Urážlivé SMS, vyvěšování zesměšňujících videí na webu, urážení na FACEBOOKU nemusí být legrace –
– říká se tomu kyberšikana.

Nenech si to pro sebe – svěř se někomu, komu věříš.

Urází tě někdo prostřednictvím mailu, SMS nebo komunitních sítí?
Natočil tě na video a pověsil ho na web?
Nebo se to stalo tvému kamarádovi?

Může to být kyberšikana.

Obrať se na někoho dospělého – určitě si bude vědět rady.
Pokud se bojíš někomu svěřit, napiš na naši poradnu www.minimalizacesikany.cz
nebo zavolej na **Linku bezpečí 116 111**. Pomůžeme ti.

ROZVRH HODIN										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
PO										
ÚT										
ST										
ČT										
PÁ										

Připadá ti jako velká legrace umístit natočené video na web? Uvědom si, že tím můžeš ublížit.

Než klikneš, přemýšlejí!

Obrať se na naši poradnu na www.minimalizacesikany.cz

Nadace

Obr. č. 2 Kyberšikana - leták – pro žáky formou rozvrhu hodin

Šikana může být na každé škole. I na té vaší. Máte možnost to změnit.

Zjistěte, co se děje

- Pozorujte chování žáků a atmosféru ve třídě.
- Zjistěte si informace o šikaně.
- Konzultujte své pozorování s kolegy.
- Oznamte své pozorování vedení školy a výchovnému poradci a domluvte se na jednotlivém postupu.
- Mezi dvěma ořímá zjistěte informace od nezaujatých svědků – spolužáků.
- Spojte se s rodiči oběť a požádejte je o spolupráci.

Devět kroků pro řešení počáteční šikany aneb Pedagogická chirurgie

1. Odhadněte zvažte možnost okamžitého stupňování.
2. Zjistěte informace od oběti i spoutáka.
3. Najděte vhodné svědky.
4. Proveďte individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky.
5. Chráňte oběť šikany.
6. Proveďte rozhovory s agresory případně kontaktaci mezi nimi.
7. Svolejte výchovnou scénu.
8. Spolupracujte s rodiči oběti i agresorů.
9. Rozsahujte situaci se třídou, dále sledujte a pracujte se vztahy.

Jak poznáte, že se jedná o šikanu?

Všimněte si nepřímých znaků šikanování:

- Žák je o přestávkách často osamocaný, odtáhní se, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá volán do mužstva mezi posledními.
- Během přestávek vyhledává blízkost učitelů.
- Mladí žáci proměňují pláč slzou, je nejistý, utrápený.
- Pochází smutně, nešťastně, stěží se mu líbí do školy.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevyvážitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozeny nebo znečištěny, případně rozmaženy.
- Má zápalňový nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmlouvá vyvolání poškození a strachy věci nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Máni svůj pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhlašovat důvody pro absenci ve škole.
- Má ošáklivé, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nadovodě uspokojivě vysvětlí.

Všimněte si přímých znaků šikanování:

- Posměšlivé poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, posměšlivé, hrubé šertý na jeho účet.
- Kritika žáka, vtipy na jeho adresu, zejména pronášené nepřítelstím až nenávislostím nebo pohrdavým tónem.
- Nástak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Soutěžení, že se jim posměje.
- Nástak na žáka, aby vykonával nemorální až trestné činy či aby se jich spoluúčastnil.
- Honění, strkání, tloučení, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nepatrné, že je oběť neoprá.
- Načby, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nejste v tom sami

Kdo vám může při řešení šikany pomoci?

- Školní výchovná páč.
- Pedagogicko-psychologická poradna.
- Projekt Minimalizace šikany a jeho odborníci.
- Soutěžní Linka bezpečí, www.linkabezpec.cz.
- Poradna na www.minimalizacesikany.cz.
- Amnesty International ČR, www.amnesty.cz.
- Odborné informace o šikaně najdete také v publikaci dr. Michala Koláře Bolest šikanování.

Prevence má smysl

Co vám k ní pomůže?

- Připravte si možnost, že šikana navští školou může být.
- Mluvte se šaty o vztazích.
- Spolupracujte s rodiči.
- Využijte zajímavou výuku a interaktivní školní program.
- Pracujte, naučte, podporujte pozitivní sociální klima.
- Vytvářejte vztaková místa na škole.
- Pracujte s potencionálními obětmi šikany.
- Tlumte agresivní slony možných agresorů.
- Dejte možnost každému zadat výpěch.
- Přetvorte empatii mezi žáky.

Rozhodně se vyvarujte

- Konfrontace oběti a agresora
- Bagatelizace problému
- Rychlých řešení
- Řešení případů před třídou
- Prozrazení informačních zdrojů
- Neinformování rodičů
- Řešení bez pomoci dalších pedagogů

Zlu k vítězství stačí, když slušní lidé nedělají nic. Tolmouš

Obr. 3 Šikana – leták pro pedagogy do sborovny

Kyberšikana je také šikana!

Plakát do sborovny

Co je to kyberšikana

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nešťastné chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivce nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Technická a organizační opatření

- Spolupracujte se svým webmasterem – nechte vám poradit, jak chránit vaše školní počítače a jaké existují možnosti ochrany dětí.
- V případě, že se dozvíte o případu kyberšikany, kontaktujte poskytovatele serveru, ze kterého agresor šikanuje, a požádejte ho, aby útočníkovi zamezil přístup.
- Přemýšlejte nad tím, kde může docházet k nežáděným videím (např. zajištění oběsných dohledů i na toaletách).
- Poslané zprávy mohou posloužit jako důkaz, nedejte je.

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy zaslané prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa poslané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem někoho zesměšnit
- zesměšňování prostřednictvím komunikačních sítí
- zneužití identity oběti rozesláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem
- vydírání nebo zastrahování pomocí telefonu nebo internetu
- obtěžování a pronásledování včasním, psaním zpráv nebo provokacím
- krádeže hesel a následné zneužití osvojeného účtu
- internetové hlasování, např.: „Kdo si myslí, že Klára je kráve?“

Klíma ve třídě

- Vznik šikany i kyberšikany úzce souvisí s atmosférou ve třídě – sledujte, jak to ve třídě vypadá.
- 8 % dětí se ve škole necítí dobře – pakuste se to změnit.
- Nastavte pravidla – děti by měly znát hranice.
- Někdy budou ve třídě panovat dobré vztahy, bude se tam lépe dýchat nejen dětem, ale i vám.
- Společné klima ve třídě poskytuje podhoubí i ke kyberšikaně učitelů.

PONÍŽENÍ

Kyberšikana a šikana

- 78 % pachatelů školní kyberšikany je ze stejné školy jako oběť.
- Kyberšikana je velmi často provázána s šikanou tváří v tvář.
- Když se kyberšikana často odehrává mimo půdu školy, škola se nemůže zříkat zodpovědnosti.

JEŠTĚ VĚTŠÍ PONÍŽENÍ

To se líbí 1 368 lidem.

44 % dětí neví, co je to kyberšikana

- Mluvte o tomto problému s dětmi – jen 19% dětí se o něm dozvědělo ve škole.
- Srozumte je s riziky, které jim mohou při pohybu ve virtuálním světě hrozit.
- Naučte je chránit svou identitu.
- Získejte si důvěru dětí – jen 9% dětí se s kyberšikanou svěří učitel.

Dobří údaje z výzkumu: "Kyberšikana na českých školách" najdete na www.minimalizacesikany.cz

Obr. č. 4 Kyberšikana - leták pro pedagogy určený do sborovny

I vaše dítě může být právě teď šikanováno

40 % dětí se ve škole setkala se šikanou.
Nedopusťte, aby někdo ubližoval i tomu vašemu!

Všímejte si změn v jeho chování. Mluvte s ním.

Využijte naší poradny na www.minimalizacesikany.cz. Pomůžeme vám.

Rodičovská linka 840 111 234

Rodičovská linka: pondělí, středa a pátek: 13 – 16 hod. úterý a čtvrtek : 16 – 19 hod.

Co byste určitě neměli přehlédnout v chování svého dítěte:

- Nenavštěvuje se s žádným spolužákem. Zdá se, že nemá kamarády.
 - Je smutné, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Je nesoustředěné a bez zájmu. Dochází k prudkému zhoršení prospěchu.
- Často si před odchodem do školy stěžuje na bolesti břicha nebo hlavy.
 - Chodí do školy nebo ze školy oklikami.
- Přichází domů s potrhaným oblečením, poškozenými věcmi nebo bez nich.
- Stále žádá o peníze, tvrdí, že je ztrácí nebo že musí ve škole stále něco platit.
 - Přichází domů hladové, i když mělo svačinu a koupený oběd.
 - Nedokáže uspokojivě vysvětlit různá zranění.
 - Odmítá chodit do školy, prosí, aby tam nemuselo.
- Nečekaně se u něj objeví záškoláctví nebo časté návštěvy lékaře.

To všechno mohou být varovné signály!

Naslouchejte svému dítěti, buďte mu oporou a v případě potřeby kontaktujte školu.

Tento leták vznikl v rámci celorepublikové kampaně Minimalizace šikany.

Obr. č. 5 Šikana – leták pro rodiče

Obr. č. 6 Kyberšikana – leták pro rodiče

Co je to kyberšikana

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy zasláné prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo vyvěšené na webové stránce
- webové stránky, blogy s cílem někoho zesměšnit
- zesměšňování, vydírání, zastrahování, ubližování, ohrožování a obtěžování prostřednictvím komuntních sítí
- zneužití identity oběti rozposíláním obtěžujících a urážlivých zpráv pod jejím jménem

Co pro své dítě můžete udělat vy?

- Přijměte fakt, že život ve virtuálním světě k vašim dětem patří.
- Pokud se v něm naučíte pohybovat, porozumíte lépe vašemu dítěti.
- Zajímajte se, co vaše dítě na internetu dělá.
- Sledujte, jak se dítě chová při elektronické komunikaci, všimněte si varovných a neobvyklých zneků, včetně reakcí na vaši přítomnost.
- Dejte děti najevo, že za vámi může přijít s jakýmkoliv problémem.
- Zjistěte, jaké existují technické možnosti ochrany vašeho dítěte (uzamknutí některých stránek...).
- Jste-li zákazníkem O₂, můžete si nechat nastavit **RODIČOVSKÝ ZÁMEK**. Více informací na lince 800 184 084.
- Uvědomte si, že technické vymoženosti za kyberšikana nemohou – nemá smysl je dětem zakazovat.
- Na druhou stranu děti, které žijí ve virtuálním světě více než v tom reálném, jsou více ohroženy – podporujte u dětí i jejich reálné aktivity.
- Vysvětlete dětem, že ve virtuálním světě je čekají i rizika – vybírejte s ním bezpečné internetové prostředí.
- Naučte své dítě chránit svou identitu.
- Pokud se o kyberšikane dozvíte, uložte nebo vytiskněte maily, SMS... – mohou posloužit jako důkazní materiál.
- Kontaktujte poskytovatele serveru, ze kterého agresor šikanaje, a požádejte ho, aby útočníkovi zamezil přístup.
- Zkuste zjistit, kdo je agresor (podle výzkumů je 78% agresorů ze stejné školy jako oběť).
- Pokud zjistíte, že agresor je ze školy dítěte, kontaktujte zástupce školy.
- Ujistěte se, že škola, do které chodí vaše dítě, má vhodný vzdělávací program o bezpečnosti na internetu.
- V případě podezření na trestný čin kontaktuje Policii České republiky.
- Uvědomte si, že kyberšikana často úzce souvisí se šikanou tváří v tvář, platte se svého dítěte, zda mu někdo neubližuje i jinak než v kyberprostoru.
- Informace z výzkumu "Kyberšikana na českých školách" najdete na www.minimalizacesikany.cz

Nadace O₂

Obr. č 7 Kyberšikana - leták pro rodiče

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Milí žáci jsem studentem posledního ročníku Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a ve své závěrečné práci se zabývám výskytem kyberšikany na vybraných základních školách. Připravil jsem si dotazník s několika otázkami, na které bych chtěl znát vaši odpověď. Proším, aby jste odpovídali pokud možno spontánně, bez dlouhého přemýšlení a samozřejmě vás prosím, aby jste na otázky odpovídali pravdivě. Dotazník bude sloužit pouze pro moji potřebu v rámci zpracování závěrečné bakalářské práce, je tedy anonymní a proto nežádám, aby jste jej podepisovali. Předpokládám, že většina z vás již o šikaně a kyberšikaně slyšela. Pro osvěžení paměti jsou to závažné projevy jako je ponižování, urážení, zesměšňování, případně jiné slovní ztrapňování, je to také ale i publikování ponižujících záznamů jako jsou fotografie, videozáznamy, audiozáznamy a pod, dále je to vyhrožování a zastrašování, vydírání, obtěžování například telefonováním, prozváněním, spamováním a v neposlední řadě také jde o prolomení elektronického účtu a jeho případné zneužití k tzv. krádeži identity. Na otázky odpovídejte otevřeně, upřímně a tedy pravdivě. Věk napiš číslicemi, správné odpovědi zakřížkuj tak, že v jedné otázce může být i více správných odpovědí a můžeš se vyjádřit i slovně.

Nepodepisuj se

1. Jaký je tvůj věklet

(zakřížkuj jednu nebo více správných odpovědí a můžeš se vyjádřit i slovně)

2. Jsi Chlapec Dívka

3. Bydlíš S rodiči Jen s matkou Jen s otcem

4. Jsi spokojený/á ve třídě? Spokojený Nespokojený

5. Máš ve třídě dobré kamarády/ky?

Mám hodně kamarádů

Jednoho kamaráda

Nemám kamaráda

6. Jaké pořady a filmy nejraději sleduješ v televizi?

- Akční, dramatické, horory, válečné, sci-fi
- Romantické, komedie, soutěže
- Televizní programy téměř nesleduji

7. Kolik času trávíš na internetu?

- Asi tak hodinu denně
- Několik hodin denně
- Dvakrát až třikrát do týdne
- Dvakrát až třikrát do měsíce
- Nebo uveď slovně, zda častěji či méně častěji.....
- Nepoužívám internet

Pokud jsi na předchozí otázku odpověděl/a/ kladně, pokračuj otázkou č.8

K čemu nejvíc internet používáš?

- K hraní různých her
- K prohlížení webových stránek
- Ke komunikaci s kamarády prostřednictvím chatování, facebooku
- K jiným činnostem.....

9. Jaké údaje o sobě na internetu zveřejňuješ?

- Jméno příjmení
- Fotografie obličeje
- E-mail
- Nikomu o sobě na internetu nic nesdělují

10. Zajímají se rodiče o to, co na internetu děláš?

- Ano
- Ne

- Někdy

11. Znal/a/ jsi již dříve pojem šikana a od koho?

- Ve škole od učitele
- Od spolužáků
- Od rodičů
- Jinak
- Dříve jsem pojem šikana neznal/a/

12. Znal/a/ jsi pojem kyberšikana a od koho?

- Ve škole od učitele
- Od spolužáků
- Od rodičů
- Jinak
- Dříve jsem pojem kyberšikana neznal/a/

13. Dopustil/a/ jsi se šikany ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním opakovaným fyzickým napadáním?

- Spolužáka ze třídy
- Žáka ze školy
- Žáka z jiné školy
- Nedopustil

14. Posílal/a/ jsi mobilním telefonem či po internetu zprávy, fotografie, nebo videa, které měly zesměšnit, ztrapnit nebo ponížit?

- Spolužáka ze třídy
- Žáka ze školy
- Žáka z jiné školy
- Nedopustil

15. Šikanoval tě někdo tím, že tě

- Ztrapňoval, vydíral, vyhrožoval a zastrašoval, opakovaně fyzicky napadal
- Ponižoval, ztrapňoval, zastrašoval, vyhrožoval a vydíral šířením pomlouvačných zpráv, fotografií, videí mobilním telefonem nebo po internetu
- NE

Pokud jsi odpověděl/a/ kladně pokračuj otázkou 16 Kdo tě takto šikanoval?

- Spolužák/spolužačka
- Žák z vyššího ročníku
- Žák z nižšího ročníku
- Vyučující
- Někdo jiný mimo školu
- Nevím kdo to byl

17. Jak jsi na to reagoval/a?

- Řekl/a jsem to kamarádovi (kamarádce)
- Řekl jsem to učiteli
- Řekl jsem to rodičům
- Vyřešil/a jsem to sám/a/
- Neřešil/a jsem to

18. Byl/a/ jsi svědkem šikany?

- Ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním, opakovaným fyzickým napadáním
- Ztrapňováním, vydíráním, vyhrožováním a zastrašováním, šířením pomlouvačných zpráv, fotografií a videí mobilem a internetem
- Ne

Děkuji za čas, který jste věnovali při vyplňování dotazníku.